

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

A TANÚVALLOMÁS PSZICHOLÓGIÁJA
A tanúvallomások bírói értékelése a büntetőeljárásban

Szerző:

dr. Harikné dr. Havasi Beáta

kézirat lezárva:

Szécsény, 2023. október 2.

1. Bevezetés

„A büntetőperben a tanúbizonyítás során a bíróság a büntetőjogilag releváns magatartás körülményeinek, mint az anyagi világ, a való élet jelenségeinek a tanú tudatában való visszatükröződését, illetve a tanúnak erről való közlését, nyilatkozatát ismeri meg és ennek - valamint a büntetőper egyéb adatainak - alapján rekonstruálja a releváns történetet.”¹

A XVIII. század végén a jogirodalomban megjelentek azon nézetek, mely szerint figyelembe kell venni a pszichológiai ismereteket az igazságszolgáltatásban². A XX. század elején pedig annak az igénye merül fel, hogy olyan bírókra van szükség, akik jól ismerik a szomszédos tudományok, mint pld. a pszichológia eredményeit is.³

Mindkét területen - a jogtudomány és pszichológia területén - számos és kiemelkedő tartalmú irodalom biztosítja a megismerést, de igen szűkkörű azon művek, értekezések száma, amely kifejezetten jogpszichológiával, azon belül is a büntetőeljárásban a tanúvallomások pszichológiájával foglalkozik. A fellelhető tanulmányok nagy része a tanúk nyomozati szakban történő meghallgatását boncolják, azonban a dolgozatomban kizárólag bírósági szakban keresem arra a választ, hogy a pszichológia mennyiben segíti a bírót az igazság feltárásában és ezáltal a helyes döntéshozatalban. Válaszkeresésem érdekében empirikus kutatást folytattam, mely során dr. Kovács István törvényszéki bírót, büntető kollégium vezetőt, tanácselnök kértem fel interjúalanynak, illetve az interjú során szóba kerülő büntetőper anyagokat tanulmányoztam át.

Interjúalanyommal a tanúvallomások bírói értékelése kapcsán a tanúkihallgatástól, az abból nyert információ mérlegeléséig tekintettük át a bírói gyakorlatot, melyet rögzítettem és az abból nyert információk alapján jutottam el a hipotéziseim megválaszolásához.

2. A kutatás célja, hipotézisek

A kutatás célja, hogy a büntetőjogban a bíró a meggyőződése kialakítása során a tanúk vallomásait a pszichológia tudomány eredményeinek felhasználásával, azok ismerete segítségével megfelelően

¹ Nagy L.: Tanúbizonyítás a büntetőperben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966. 81. o.

² Kertész I.: A kihallgatási taktika lélektani alapjai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1965. 44. o.

³ Kantorowicz H.: Küzdelem a jogtudományért. In.: Varga Cs. (szerk.): Jog és Filozófia. Budapest, 1981. 99-122. o.

vizsgálja meg, helyesen értelmezze. Figyelemmel arra, hogy a büntetőeljárásban a személyi bizonyítékok felhasználása máig jelentős, ezért mindenképp cél, hogy a tanúvallomások megbízhatósága növekedjék, az esetleges igazsággal ellentétes bírói meggyőződések és döntések elkerülhetőek legyenek.

A bírói tényállás megállapítása és a belső bírói meggyőződés kialakulása a pszichológia rendszerében leírható, elemezhető és értelmezhető folyamat. Az erre irányadó törvényszerűségek ismeretében a bírói munka tudatosabbá tehető, tévedési lehetőségei feltárhatók és mérsékelhetők, vagy kiküszöbölhetők, ezért a kutatásom részévé tettem a bírói meggyőződés kialakulásának vizsgálatát.

A tanúk meghallgatása a tárgyaláson a bíró feladata, a bírói kihallgatás lélektana elmélyült pszichológiai ismereteket feltételez, kutatásom feladatául tűztem ki ezért a bírónak a tanú őszinte és teljes tudomását tükröző vallomástételét elősegítő kihallgatási technikáinak bemutatását és az azt gátló körülmények (megfélemlítés, stressz) felismerését, kiküszöbölését.

A váderedményességi mutatók alapján gyakran éri az a 'vád' a magyar bíróságokat, hogy mire az ügy tárgyalásra kerül minden eldőlt, a tárgyalás „a legtöbb esetben valójában már csak formalitás, és a ténymegállapítás, valamint az igazság feltárásának módja igen alacsony hatásfokú”.⁴ Így az igazságfeltárás hatékonyságának növelése, és eszköztárának gazdagítása is a kutatás célkitűzései közé tartozik.

Vajon mai büntető bírói gondolkodás pusztán a logikus gondolkodást követi, vagy egyéb tudományok, mint pld. a pszichológia beépültek-e a bírók ismeretkörébe? Ismerik és alkalmazzák-e a bírák az eljárásuk során a pszichológiát és ha igen milyen mértékben?

Feltételezem a kutatásom kezdetén, hogy a bírák leginkább a logikai gondolkodást alkalmazzák és nem, vagy csak csekély mértékben támaszkodnak a pszichológiára. A valószínűsítem a vizsgálat megkezdése előtt, hogy a bírák a bizonyítékok logikai értékelése mellett az egyes tanúk és vádlottak szavahihetőség alapján szelektálnak.

⁴ Erdei Á.: *Felújítás, vagy megújítás. (A büntetőeljárás jog választási lehetőségei.)* Magyar jog, 1993/8. sz. 449-459. o.

Amikor egy kérdést felteszünk, akkor nemcsak választ akarunk rá kapni, hanem egyúttal elmondjuk azt is, hogy mit gondolunk, mit várunk el másoktól és hogy mi hogyan gondolkodunk az adott témáról, kérdésünk egy sor feltételezést és felvetést is tartalmaz. A kérdezéssel tulajdonképpen irányítjuk és vezetjük a kérdezettet. A nyitott kérdések kivételével szinte minden kérdezésre igaz, függetlenül a tartalmától, a kérdő mondat nyelvtani szerkezetétől.

Feltételezem, hogy a bírák a nyomozás során tett tanúvallomás áttanulmányozásakor nem vizsgálják az esetleges befolyásoló kérdésfeltevést, és nem megfelelően értékelik az így nyert tanúvallomásokat. Ugyanakkor feltételezem, hogy a tárgyalás vezetése során a befolyásoló kérdésfeltevést a bíró megtiltja.

Sokszor a tanúk a bíróságon azzal kezdik a vallomásaikat, hogy már nem emlékeznek semmire és kéri a korábbi vallomásaik felolvasását. A tanúk - tapasztalatom szerint - az adott eseményre valamennyire visszaemlékeznek és ez az állítás pusztán azt a célt szolgálhatja, hogy minél hamarabb a végére jusson a bíró a kihallgatásnak. Ilyenkor semmi esélye nincs arra, hogy a bíró új tényeket is megtudjon a tanútól, mindössze a nyomozásnak egy nagyon formális megismérlése történik a bírósági tárgyaláson.

Feltételezem, hogy a bírósági eljárásban a bírók általi tanú meghallgatás alkalmával az esetek jelentős részében elfogadják a bírák a tanúk azon nyilatkozatát, mely szerint már nem emlékszenek a történetre és így a nyomozati szakban tett vallomásokat aggály nélkül elfogadják.

3. Szakirodalmi háttér:

A tanúvallomásokkal kapcsolatos számos jogirodalmat találunk, azonban kevés publikáció foglalkozik a tanúvallomások pszichológiai hátterével és még kisebb a merítési alap, ha kifejezetten büntetőügyekben a bírósági eljárások tanúvallomásaira koncentrálnak. Ez utóbbiak kapcsán Nagy László: Tanúbizonyítás a büntetőperben (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966.) című művét, Elek Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban Ph.D értekezését, a büntetőeljárás törvényhez készült Nagykommentárt (főszerk: Polt Péter), Elek Balázs: Pszichológiai ismeretek a vallomások értékelésében, Cséka Ervin: A büntető tárgyalás vezetéséről című tanulmányát és interjúnyom, dr. Kovács István: Határozatszerkesztés a büntetőeljárásban című tanulmányát szeretném megemlíteni.

Nagy Lajos művében rámutat, „a pszichológiai ismeretek felhasználása, gyakorlati alkalmazása mellőzhetetlen minden olyan materiánál, amely emberrel, pszichével foglalkozik. (...) Magának a megismerés folyamatának a lélektan által megállapított absztrakt szabályai, tételei vagy a rendszerint ható tényezők ismerete önmagukban nem viszik közelebb a bíróságot a múltban végbement esemény minden releváns vonatkozásának a megismeréséhez. (...) [A] tanúban végbemenő pszichikai folyamat lefolyásáról szóló általános ismeretek a konkrét jelenségről a tanúban végbement tükröződési folyamat egyes elemeinek feltárásánál, valamint a feltárás során nyert egyes adatok rendezésénél, egymás közötti összefüggéseik, oksági kapcsolataik felismerésénél van jelentőségük.”⁵

A bíróság köteles a tanú által előadottak hiteltérdemlőségét vizsgálni, ehhez azonban ismernie kell az általános pszichikai tényezőket, mint például az éles észlelőképesség, közepes emlékidézési képesség, sértetthez - vádlotthoz kötődő vonzalom, stb. A tanúvallomás tartalmát és hiteltérdemlőségét a bíróság „az így nyert konkrét adatok alapján a büntetőperben rendelkezésre álló egyéb bizonyítási módok alapján nyert adatokkal összefüggésben vizsgálja meg és bírálja el. Az adott esetben ható összes lényeges tényező ismerete nélkül valóban nem lehet a konkrét esetben szerzett tudomásról tett közlés hiteltérdemlőségét megvizsgálni.”⁶

A tanúvallomásban érvényesült pszichikai jellegű elemek megismerhetőek. Ugyanakkor nem csak a tanúban végbemenő pszichikai folyamatokat kell górcső alá vennünk, hanem tisztában kell lenni azzal is, hogy a tanúbizonyításnál a bírói megismerés tárgya maga is megismerési folyamat. A tanú tudomásának megismerésénél szükséges a visszatükrözési folyamatban jelentkező objektív tényezők (látási, hallási viszonyok, távolság stb.) és szubjektív tényezők (kor, nem, figyelem, vonzalom, stb.) bírói megismerése, és fel kell derítenie mindazokat a tényezőket is, amelyek a tudomás megőrzésében - visszaadásában jelentkeznek. Ezek a tényezők a tanú tudatán kívül hatnak, azaz „a jóhiszemű tévedés egyetlen tanú esetében sem kizárt. A bíróság csak mindezek alapján és csak akkor képes majd végső fokon következtetni a valóságban megtörtént releváns jelenségekre, miután mérlegelte és elbírálta az észlelt egyes tényezők érvényesülését, hatását a konkrét esetben (...). A tényezők feltárása, megismerése, rendezése, a tanúvallomás kialakításában való közreműködésük, szerepük megismerése stb. mind megfelelő pszichológiai ismeretek segítségével történhetik. Ezeknek az ismerete azért feltétlenül szükséges,

⁵ Nagy: *i.m.* 61-62. o.

⁶ Nagy: *i.m.* 63. o.

mert a bíróság előtt ember tesz vallomást. A tanúvallomás nem a társadalomtól függetlenül, légius térben, lombikban, hanem a társadalomban élő, cselekedeteiben, magatartásában társadalmilag és fiziológiailag determinált embereknek a vallomása.”⁷

A pszichológiai ismeretek jelölik ki azokat a határokat is, amikor szakértő bevonása szükséges a tanú konkrét megismerési képességeinek a megállapítása végett.

A pszichológiai ismeretek a bíró számára azért is fontosak, mert tudnia kell, hogy az adott tanú esetén melyik a legcélszerűbb módszer, milyen taktikát kövessen, magatartást tanúsítson annak érdekében, hogy a tanú tudattartalmát az adottságokhoz képest a legeredményesebb feltárja (kihallgatás lélektana).

Nagy László művében - gyakorlati szempontból - a pszichológiai ismereteket a tanúk kapcsán három nagy csoportba rendezte. Az elsőbe tartoznak a tanúvallomás kialakulásával (tanú eredeti tudomásszerzésével, a szerzett tudomás megőrzésével és közlésével) kapcsolatos ismeretek. A másodikba tartozik a már említett kihallgatás lélektana, a harmadik csoportba pedig a tanúvallomás értékelésével kapcsolatos ismeretek tartoznak. Kutatásomban elsősorban az utóbbi két csoporttal kapcsolatban szeretnék adatokat gyűjteni és ez alapján gyakorlati segítséget nyújtani az ítélező bírák számára.

Cséka Ervin szerint „legjelentősebb tárgyalásvezetői teendőnek számít a vádlott, a tanúk kihallgatása, a szakértő meghallgatása az elnök részéről. Feladatának sikeres teljesítése a kihallgatások pszichológiai vonatkozásainak alapos ismeretén kívül azon múlik, hogy az elnök maradéktalanul tisztában van-e a vádlott, a tanú, a szakértő eljárásjogi, közelebbről bizonyítási szerepével, jogosítványával, kötelezettségeivel”.⁸ Cséka Ervin tanulmányában felhívja a figyelmet, hogy a bírók a gyakorlatban nem mindig ismerik fel kellően, hogy a vádlott és a tanúk kihallgatása törvényben megállapított egyes mozzanatainak, azok sorrendjének milyen nagy jelentősége van.

7 Nagy: *i .m.* 65.o

8 Cséka E.: A büntető tárgyalás vezetéséről. In: Tóth K. (szerk.): Emlékkönyv Dr. Tokaji Géza egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára. JATE PRESS, Szeged, 1996. 70. o.

Elek Balázs a vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban Ph.D értekezésében részletesen vizsgálja a tanúvallomásokat és a bírói meggyőződés kialakulását, felhívja a figyelmet, hogy „a vallomást tevő tudomásszerzésére, az eredetileg szerzett tudomás megőrzésére és az arról tett közlésre ható tényezők a konkrét esetben egészen sajátos módon befolyásolhatják a vallomás tartalmát. A mérlegelésnél a bíróságnak figyelemmel erre a körülményre fel kell derítenie a konkrét esetben ható tényezőket, le kell mérnie azok hatását, és mindezek alapján kell állást foglalnia abban, hogy az egyes bizonyító adatok közül melyiket fogadja el bizonyítéknak, azaz belső meggyőződést kiváltó, megalapozó érvnek.”⁹ A szerző a pszichológiai ismeretek a vallomások értékelésében című értekezésben kiemeli „[a] pszichológiai ismeretek jelentősége az, hogy képessé teszi a bírót arra, hogy ne pusztán logikai szemlélettel közelítsen a vallomásokhoz, hanem azok részletes elemzése útján felismerje a valótlanságot, a hibákat, a torzításokat, és a befolyás hatását, valamint megértse azt, hogy egy vallomás, védekezés mögött milyen lelki jelenségek játszódnak le, és az valójában mire irányul.”

A kutatásomhoz elkerülhetetlennek tartom a mélyinterjú alanyom, Kovács István elvi és módszertani útmutatókat tartalmazó, „Határozatszerkesztés a büntetőeljárásban” című művének tanulmányozását. A 2006-ban készített összefoglaló máig iránymutatásul szolgál a gyakorló bírók számára. A bizonyítékok számbavétele és értékelése, mérlegelése kapcsán a tanúvallomásokkal is részletesen foglalkozik művében, feldolgozva az országos tapasztalatokat is. Kiemeli, hogy „a tanúvallomásokat mindig különös gonddal kell vizsgálni. Figyelembe kell venni, „hogy a vallomásbeli eltérések származhatnak - egyebek mellett - a szubjektív megfigyelés pontatlanságaiból; származhatnak az időmúlás folytán előálló pontatlan emlékezetből; de származhatnak az érdekeltségi viszonyok megváltozásából is (mint tudatos ferdítések).”¹⁰

A kutatás során a fenti jogirodalmon túlmenően áttanulmányoztam az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdéseit tárgyaló Kúriai összefoglaló vélemény megállapításait is. Az összefoglalójában a Kúria rámutatott: a bírói munkában is egyre szélesedik az igény a modern pszichológia ismereteinek és eszközeinek felhasználására. A bíró a tárgyalóteremben többes szerepben mozog: nem csupán az állami igazságszolgáltatás megtestesítője, de beágyazott az adott társadalmi közegbe is. Harmadik

⁹ Elek B.: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban (Ph D. értekezés) Miskolc, 2007. 22. o

¹⁰ Kovács István: Határozatszerkesztés a büntetőeljárásban (elvi és módszertani kérdések) Budapest, 2006. 91. o

mivoltában pedig egy saját testi-lélektani (érzékelési, észlelési) jellemzőkkel, illetve egy saját hiedelemvilággal, gondolkodásmóddal, etikai-erkölcsi meghatározottsággal rendelkező individuum. A bírának az ítékezés során a pszichológiai meghatározottságokkal nem csak önmaguk tekintetében kell számolni, de a személyi bizonyítékok (pl. a tanúvallomások) értékelésekor is figyelemmel kell rájuk lenni.¹¹

4. Jogsabályi háttér

Az Alaptörvény 25.-26. cikke kimondja, hogy a bíróságok igazságszolgáltatási tevékenységet látnak el, a bíróság dönt büntetőügyekben, a bírák függetlenek, és csak a törvénynek vannak alárendelve, ítélezési tevékenységükben nem utasíthatóak.

A büntetőeljárás célja az igazság kiderítése. A bizonyítás, mint szabályozott megismerési folyamat azt célozza, hogy a korábban megtörtént eseményeket - releváns tények feltárásával - bizonyítékok összegyűjtésével, értékelésével, mérlegelésével rekonstruálni lehessen¹².

A tanúvallomás a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (Be.) 165. § a) pontja alapján bizonyítási eszköz. A bizonyítási eszköz túlnyomórészt a bizonyíték forrásától jut el az eljáró hatóságig. Az elméleti képletet gyakorlati példával megvilágítva: a szemtanú a bizonyíték forrása, az általa tett tanúvallomás a bizonyítási eszköz, a vallomásban előadottak pedig a bizonyítékok, a bizonyító tények.¹³

A tanúvallomással kapcsolatosan a jogszabály részletesen előírja a tanúkihallgatás rendjét az eljárás különböző szakaszaiban, ismerteti a tanúvallomást befolyásoló körülmények egy részét (elfogultság, esetleg életkor stb.).

¹¹ Kúria az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdéseit tárgyaló összefoglaló vélemény https://kuria-birosag.hu/hu/joggyak_csop/osszefoglalo-velemeney-az-iteleti-bizonyossag-elméleti-es-gyakorlati-kerdesei - 23. oldal

¹² Nagykomentár a büntetőeljárás törvényéhez. Főszerk: Polt Péter (Wolters Kluwer - Jogtár)

¹³ u.o.

Az eljárásjogi szabályokban azonban nem érvényesül az, hogy a tanú tudomásszerzése és a szerzett tudomásról tett vallomása folyamatos jelenség, amelyben számos szubjektív és objektív tényező hatása érvényesül.¹⁴

5. Tanú a bíróság eljárásban

A büntetőeljárásban a bírósági szakasz feladata a vádban foglalt cselekmény elbírálása és az annak elkövetéséért a büntetőjogi felelősség megállapítás, büntetés kiszabása.

A bírósági szakasz a vádirat benyújtásával kezdődik, ekkor a büntetőeljárás egy olyan új kontradiktórius szakaszba érkezik, amelyben az eljárási garanciák és jogosítványok teljessége működésbe lép¹⁵. A vádemelést követően az ügyészség ügyfélévé válik, és innentől bármiféle eljárási aktusa (ideértve magát a vádemelést is) a bírósággal való közlésével válik joghatás kiváltására alkalmassá¹⁶

A bírósági szakaszt - a tanúvallomások vizsgálata kapcsán - a továbbiakban három külön részre osztva elemzem.

Az első rész a tárgyalási szakaszban, második rész a bírói mérlegelés vonatkozásban, a harmadik rész pedig jogorvoslati szakaszban vizsgálja meg a tanúvallomásokat. A fenti megbontás a kutatás céljainak elérése és a feltevések megválaszolása érdekében tartottam fontosnak.

Mielőtt az egyes részek részletes kibontásba kezdenék, fontosnak tartom rögzíteni, hogy a bírói döntéshozatal két fő részre bontható fel: az ügy eldöntése szempontjából releváns tények megismerése, majd azok jogi értékelése. E két tevékenységi rész egymást feltételezi, de sorrendben nem cserélhető fel; hiszen a tények megállapításának azok jogi értékelését - értelemszerűen - meg kell előznie.

¹⁴ Nagy: i.m 30. o.

¹⁵ 33/2013. (XI. 22.) AB határozat

¹⁶ Kúria Bfv.III.1.020/2014/12.

5.1. A tanú meghallgatása a tárgyaláson

Előjáróban szeretném rögzíteni, hogy a Be. LXXVI. Fejezetében szabályozott, kötelezően megtartandó előkészítő ülés a tanúvallomások kapcsán lényegében nem releváns.

Ugyanakkor kétségtelen, hogy a bíróság a vádirat bírósághoz érkezését követő egy hónap alatt áttanulmányozza az iratokat, így már ebben a szakaszban is találkozunk a nyomozás során meghallgatott tanúk nyilatkozatával.

A vádirat kézbesítésével együtt járó kötelezettsége a bíróságnak a vádlott és védőjének felhívása a bizonyítással kapcsolatos indítványok, így a tanú meghallgatásra irányuló indítvány megtételére. A bizonyítási indítványok előterjesztésének határideje nem jogvesztő, azok a tárgyaláson is előterjeszthetők.

A bíróság a döntését valóság-hű tényállásra alapozza, így a bizonyítási indítványok - így a tanúbizonyítás - érdemi elbírálásának egyedüli mércéje, hogy az szükséges-e a valóság-hű tényállás tisztázásához. Ha az indítványozott bizonyítás a tényállás tisztázásához nem szükséges, akkor azt a bíróság elutasítja. Ezért szükséges megjelölni a tárgyaláson előterjesztett tanúbizonyítási indítvány esetén, hogy az adott tanú milyen bizonyítékot szolgálhat a tényállás felállításához.

A kriminalisztika tudománya a nyomozás során már felhasználja a pszichológia eredményeit, azonban a bírósági eljárásban - mint már fentebb a szakirodalom bemutatásánál részleteztem - nagyon kevés olyan útmutató szakirodalmat találunk, amely gyakorlati oldalról közelíti meg a tanú meghallgatás pszichológiáját és módszertanát. A bírák szinte nem is találkoznak olyan belső képzéssel, amely kifejezetten a jogpszichológia tárgykörében bővítené az ismereteiket. Ezért a bírácoknak önképzéssel szükséges a pszichológiai ismereteiket bővíteniük, és a megszerezett tudást a munkájukba beépíteniük. A tanúvallomásában érvényesülő pszichikai jellegű elemek ugyanis megfelelő szakismerettel megismerhetők.

A bírónak a büntetőeljárás során a történeti tényállás valóságnak megfelelő megállapítására kell törekednie (Be. 163. § (2) bekezdés). Nemcsak a szűken vett tényállást, azaz az elkövetési magatartást, helyet és időpontot kell megállapítania, hanem mindazon tényeket is, amelyek a vádbeli

cselekmény jogi megítélése, a büntetés kiszabása során bármilyen okból lényeges lehet. A bizonyítás azokra a tényekre terjed ki, amelyek a büntető és a büntetőeljárás jogszabályok alkalmazásában jelentősek.¹⁷

A tanú tudattartalmának bírói megismerése - a közvetlenség elve következtében - a bíróság előtt lefolytatott tárgyaláson történik. „A tanúk közvetlenül a bíróság által történt kihallgatása a közvetlenség elvének leglényegesebb biztosítója. A tanúvallomás kialakulási folyamatáról, erről a rendkívül összetett, bonyolult jellegű pszichikai folyamatról a bíróság csak akkor alkothat magának helyes képet, s a vallomás adataiból kiindulva akkor ismerheti meg a múltbeli való tényállás egyes elemeit, ha alkalma nyílik a tanúval való közvetlen érintkezés, előszó és saját megfigyelések során, a törvényes kihallgatási lehetőségeket, saját társadalmi tudatát, jogtudatát, élet tapasztalatát felhasználva - a tanúvallomás hitelt érdemlőségével összefüggő keretben megismerni - a tanú perbeli magatartását, személyiségét. A tanú vallomásának szövegét a per egyéb adataival is egybevetve, megfelelő tartalmi kritikával csak mindezek után fogadhatja el.”¹⁸

A közvetlen meghallgatás a bírói meggyőződés kialakulása szempontjából is kiemelkedően fontos, ugyanis a nyomozati anyagból nem tudja észlelni a bíró mindazokat a finom árnyalatokat, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a bíró a tanú vallomását megfelelően tudja értékelni. Például jelentősége van annak, hogy a tanú hogyan adja elő az ismereteit, arcmimikája, gesztusai, túlzott szűkszavúsága, vagy ezzel ellentétes bőbeszédűsége stb. a kijelentések tartalmi értékeléséhez alapot szolgálhatnak.

Természetesen a bíró a tárgyalásra történő felkészüléskor az egyes tanúk nyomozati szakban tett vallomását alaposan áttanulmányozza és a tárgyaláson felkészülve hallgatja meg a tanút, mégpedig több tanú esetében külön-külön. Gyakran előfordul azonban, hogy a védelem vagy a vádlott indítványoz tanúk kihallgatást, ez esetben azonban kevés ismeretanyaggal rendelkezik a bíróság.

Ideális esetben már a nyomozati szakaszban rögzített iratokban nemcsak azok a tények és bizonyítékok szerepelnek, amelyek a terhelt bűnösségére vonatkoznak, hanem kiolvashatóak azok a felderített elemek is, amelyek kétséget ébresztenek, vagy a terhelt mellett szólnak. Ez azonban a valóságban nem valósul meg. A nyomozati szakaszban a nyomozást végző személyeken is van egy

¹⁷ Be. 163. § (1) bekezdés

¹⁸ Nagy: *i.m.* 236.o

pszichológiai teher, a felderítettséghez fűződő érdek terhe. Amennyiben az ügyészség felé vádemelési javaslattal élnek, akkor az azt alátámasztó iratok között nem találunk olyat, amely a terhelt ártatlanságát támasztja alá. Nagy Lajos könyvében ezen okból hívja fel a figyelmet arra, „[m]ég a legtökéletesebben végzett nyomozási anyag sem mentesíti a bíróságot a közvetlenség és a kétoldalú meghallgatás követelményének érvényesítésével járó feladatok teljesítése alól”¹⁹

Ugyanakkor azt mindenképp figyelembe kell venni, hogy a tanú - amennyiben meghallgatták - a nyomozás során tárja először fel hivatalos szervek előtt azokat az ismereteket, amelyek a releváns jelenségről észlelt. Ez két okból is kiemelendő, egyrészt a nyomozás során van időbeli szempontból legközelebb a tanú az eredeti tudomásszerzéshez, másrészt az időmúlás, valamint a fellépő újabb benyomások és az esetleg befolyások az eredeti ismeretet elhalványíthatják, módosítják. Azzal is tisztában kell lennie a bírónak, hogy a már nyomozati szakban tanúként - akár többször is - meghallgatott személy, saját emlékezetével szemben is, sokszor inkább megbízik abban, amit a nyomozás során esetleg nem is elég pontosan rögzített vallomása tartalmaz. A hipotézisemben felvázoltam, hogy sokszor halljuk a tanúk szájából a bírósági meghallgatás során, hogy már nem emlékszik, de a nyomozás során mindent elmondott. A nyomozás során jegyzőkönyvben rögzített tanúvallomás melletti 'bizalom' oka lehet akár a nyomozás során helytelenül, pontatlanul felvett vallomása megtétele miatt, annak következményeivel szemben megnyilvánuló gátlás, félelem.

5.1.1 *A tanúkihallgatás menete*

A tanúk kihallgatása a bírósági eljáráson nagyon sokrétű feladat, amely jelentős előkészületet igényel a bírótól. Ezt azért is fontos hangsúlyozni, mert egy nem megfelelő kihallgatás beavatkozás a tanú ismeretanyagába, hiszen minden egyes meghallgatás a tanúnál egy bevésődést eredményez, de nem az eredeti bevésődést, hanem többnyire csak azt, amit az egyes vallomástételek pillanatában emlékébe tud idézni. A többszöri kihallgatás eredményezhet a tanú tudatában változást, amely akár az ismerétének tartalmára is kihat.

Ezért is elengedhetetlenül fontos a tárgyaláson a pszichikai kapcsolat megteremtése a bíróság és a tanú között. „[N]em lehet eléggé hangsúlyozni, mennyire fontos az, hogy a bíró a tanúval milyen

¹⁹ Nagy: *i.m.* 255. o

módon veszi fel a kapcsolatot. Igen gyakran az egész vallomást tartalma és értéke attól függ, hogy a tanács elnökének milyen eszközökkel sikerül a tanúval a perbeli helyzetüknek megfelelő pszichés kapcsolatot és a tanúvallomás tételéhez olyan légkört teremteni, amelyben a tanúvallomás tételét gátló tényezőket kikapcsolja, s amely így a tanú őszinte vallomás tételét elősegíti.”²⁰

Interjúalanyom szerint ez azért sem könnyű feladata a bírónak, mert meg kell találnia az „arany középutat”. Sem a túl barátkozó stílus, sem a túl ridegség nem megengedhető. Tárgyilagosságnak, és Be. szerűnek kell lennie a bírónak mindvégig a tanú meghallgatása során. Nem látja elfogadhatónak a bíró részéről a túl bőbeszédűséget, de az sem megengedhető, hogy amennyiben észleli a bíró, hogy a tanút a bírósági légkör blokkolja, akkor azt ne oldja fel. Hangsúly azonban azon van, hogy mindvégig a tárgyilagosság talaján kell maradnia. Elmondta ugyanakkor, hogy sajnos elfordulnak e tekintetben negatív tapasztalatok is és a bíró vizsgálat sajnos nem minden esetben tárja ezt fel. Többféle bírói attitűd létezik, kerülendő azonban a túlzások. A bíró a személyében is ember, és személyisége a tárgyalásvezetésben is megmutatkozik.

A bíróságnak a tárgyaláson a tanú személyazonosságának megállapítása után tisztázni kell a vallomástétel lehetséges akadályait, a tanú elfogultságára, illetve az ügyben való érdekelttségére utaló körülményeket.²¹ Az ennek során feltett kérdésekre a tanú akkor is köteles válaszolni, ha a vallomástételnek akadálya van, vagy a tanú arra hivatkozik. Erre azért van szükség, mert a tanúnak a vádlotthoz, sértetthez fűződő kapcsolata, illetve esetlegesen elfogultsága (barát, haragos) befolyásolhatja a vallomás tartalmát. A kutatásom alapján számos példát találtam erre, de mielőtt ezeket összegezném, szeretnék az elfogultságról és érdekelttségről szólni pár szót.

A tanúvallomás tételét számos objektív és szubjektív tényező befolyásolja. A szubjektív tényezőket nagyon sokszor nehéz feltárni és bizonyítani, ezért már a bírói kihallgatás kezdetén arra kell törekedni, hogy a tanú - esetleg a bíró ezirányú kérdésre - előadja mindazokat a személyi kapcsolatokat, amelyek őt a büntetőperben szereplő személyekhez - terhelthez, sértetthez - fűzik vagy fűzték. Ugyanígy fontos feltárni, hogy az adott vallomás megtétele kapcsán van-e olyan érdek, amely a vallomás megtételében, illetve az adott tartalmú vallomás megtételében érdekelté tette a

²⁰ Nagy: *i.m.* 309.o

²¹ Be. 179. §

tanút. Természetesen az érdekeltséget nem kizárólag a tanú nyilatkozatából állapítja meg a bíró, hanem a vádlott, sértett, vagy akár másik tanú, egyéb bizonyíték is rávilágíthat az érdekeltség meglétére.

Érdek alatt valakinek a sorsát, helyzetét előnyösen érintő tényezőt kell érteni. Érdekelt lehet a tanú vagyoni, anyagi okokból is, de akár más előnyök okán is.

Érdekelt tanú lehet a zárkatárs is, így különös figyelmet kell fordítani a tanúvallomásra, azt fokozott ellenőrzésnek kell kitenni. A zárkatársak szinte minden esetben hallomástanúk vagy közvetett tanúk. Jellemző, hogy a vallomástevő beszámolója szerint az éppen elbírálás alatt lévő bűnügy gyanúsítottja (vádlottja) terhére rótt bűncselekmény elkövetését a zárkatárs előtt „beismerte”, avagy azzal kapcsolatban lényeges adatot közölt; megjelölte tettének indítékát, célját, az elkövetés eszközét vagy ismertette a végrehajtás módját. A zárkatárs érdekeltségét az adhatja, hogy a vallomása megtétele érdekében reméli, hogy saját ügyében kedvezőbb elbírálást kap, vagy szabadulása korábban megvalósul. Az ilyen személyek által szolgáltatott adatok (tények) hitelt érdemlőségének megállapítása ezért a bírói gyakorlatban szigorú feltételekhez kötött. A zárkatársról, mint speciális tanúról a későbbiekben külön fejezetben is foglalkozom.

Az érdekeltség kérdéskörében vizsgálni szükséges a 'titkosan együttműködő más személy' esetkörét és annak bírói megítélését is. A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 64. § i) pontja és a 66. §-a értelmében a rendőrség információk megszerzése érdekében a rendőrséggel titkosan együttműködő személyt vehet igénybe. A jogszabály hely 75/J.§-a értelmében a rendőrséggel titkosan együttműködő magánszemély részére nyújtott díjazás esetén a személyijövedelemadó-levonási és -befizetési kötelezettséget az anyagi előnyt nyújtó rendőri szerv teljesíti. Abban az esetben tehát, ha a titkosan együttműködő magánszemélyt díjazás illeti meg, az érdekeltség fennáll. Természetesen díjazást csak azért az információért kaphat, amely eredményre vezet a nyomozóhatóságot, azaz a tanú érdekelt olyan tanúvallomás tételében, amely azt elősegíti. A körültekintő és alapos bírói tanú meghallgatást kell tehát a fenti esetekben fogyanatosítani.

Vizsgálni kell az érdekeltség mellett az elfogultság kérdéskörét is. Az érzelem és azok hatása az egyes személyekre a személyiségjegyek közé tartozik, azaz akár ugyanazon cselekmény más-más személynél eltérő intenzitású, de akár más jellegű érzelmet válthat ki, melyek befolyásolják a tanúvallomását.

Az érzelem tehát olyan szubjektív állapot, amely a környezet fontos változására adott reakcióként fogható fel és amely a további viselkedést meghatározza. Az érzelmek központi szerepet játszanak a viselkedésben, gondolkodásban, ezért elengedhetetlen a vizsgálata a tanúvallomások kapcsán. Ez nem jelenti azt, hogy az érzelmileg érintett tanú által tett tanúvallomás mindenképp - annak minden tartalmi elemében - elvetendő, de annak figyelembevételére során az érzelmi elfogultság kérdését vizsgálni kell.

Az érzelmeknek a tanúvallomásra gyakorolt hatása közül ki kell emelni a családi kapcsolatokat. A vallomástételt megtagadhatja, aki a terhelt hozzátartozója, illetve aki tanúvallomásával önmagát, vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná.²² A hozzátartozó fogalmát a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (továbbiakban : Btk.) 459. § 14. pontja tartalmazza, e szerint hozzátartozó az egyenesági rokon és ennek házastársa vagy élettársa, az örökbefogadó és a nevelőszülő (ideértve az együtt élő mostohaszülőt is), az örökbe fogadott és a nevelt gyermek (ideértve az együtt élő mostohagyermeket is), a testvér és a testvér házastársa vagy élettársa, a házastárs, az élettárs, a házastárs vagy az élettárs egyenesági rokona és testvére. A mentesség alapját képező hozzátartozó viszony túlnyomórészt a személyi adatok felvétele, a rokoni kapcsolatok feltárása során tisztázható.²³ Sok esetben - különösen az élettársi viszonyra történő hivatkozás kapcsán - nem lehet önmagában a kihallgatni kívánt személy nyilatkozatára hagyatkozni, a személyes körülményeket tüzetesen ellenőrizni kell. A megtagadás lehetőség, amennyiben a tanú nem tagadja meg a mentességre történő figyelmeztetés ellenére a tanúvallomást, akkor a bírónak a vallomás értékelésekor kiemelten figyelnie kell az érzelmi elfogultságra. Itt szeretném megjegyezni, hogy bár a hozzátartozó fogalma igen tág körben meghatározott, de ezen túlmenően is lehetnek olyan rokoni szálak, amelyek az egyes egyén életében jelentőséggel bírnak, de nem feltétlenül sorolhatóak be a Btk-beli felsorolásba, ilyenek például a keresztszülő-keresztgyermek, koma, stb. viszonyok.

„Az érzelmi viszony egyik sajátos megnyilvánulása a tanú elfogultsági állapota. Az elfogultság az egyén sajátos, szubjektív okok által kiváltott tartósabb jellegű viszonya más személyekhez, amelyek következtében nem valótlan tények állításával, hanem a valóságos helyzetek sajátos beállításával,

²² Be. 171. §

²³ Be. 179. § (1) bekezdés

ahhoz kapcsolt véleménnyel stb. kísérli meg, hogy az általa észlelt jelenségekről tett nyilatkozatában a vallomással érintett személyre nézve kedvező vagy kedvezőtlen vallomást tegyen. (...)”²⁴

Az elfogultság feltárása és bizonyítási az érdekeltség feltárásához hasonlóan nagyon nehéz feladat, mert a bíróság csak akkor állapíthatja meg és csak akkor vonhat le következtetéseket, ha megállapítja az elfogultságot kiváltó konkrét tényeket is. A kutatásom során talákoztam olyan esettel is, ahol a tanú vallomását a bíróság egyéb adatok okán nem fogadta el, de fellelhető volt az elfogultság is, azonban azt nem sikerült kellőképpen feltárnia a bírónak, így arra nem tudott döntésében alapozni sem.

„Ha a bíróság az általános kérdések során az ilyen kapcsolatok tisztázásnak lehetőségeit nem használja ki, az eljárás későbbi folyamán, amikor a tanú részletes vallomását már megtette, sokkal nehezebb az ilyen összefüggéseket feltárni. Amikor ugyanis a tanút már saját - esteleg hamis - vallomása köti, az ilyen kapcsolatok fennállását tudatosan is letagadja, hogy vallomásának hiteltérdemlőségét bizonygassa.”²⁵

A bírónak a tanú meghallgatása előtt meg kell kísérelnie feltárni, hogy van a tanú vallomását esetlegesen befolyásoló tényező. „A tanúbizonyítás egyik legnehezebb gyakorlati kérdése azoknak a kívülről jövő megtévesztő szándékos magatartások behatásainak a kiküszöbölése, amelyek arra irányulnak, hogy a tanúk tudomásszerzését és a szerzett tudomás megőrzését, de még inkább a szerzett tudomásról szóló kijelentést bizonyos irányban - a vád vagy a védelem „érdekében” befolyásolják. „²⁶

A befolyásolás sokrétűségét bizonyítja, hogy sok esetben nem bizonyítható, nem olyan mértékű, hogy bűncselekményt - azaz hamis tanúzást illetőleg arra való rábírást - valósítana meg a tanú, azonban ez mégis jelentős mértékben befolyásolja a bizonyítás eredményességét.

A befolyásoltságot többféle motiváló tényező eredményezheti, a vádlott ellen érzett gyűlölet, féltékenység, bosszú a vádlott súlyosabb megbüntetését célozhatja, még a vádlott iránt érzett

²⁴ Nagy: *i. m.* 204.o.

²⁵ Nagy: *i. m.* 320. o

²⁶ Nagy: *i. m.* 206. o

vonzalom, szerelem, esetleg szájalom inkább a vádlott enyhébb büntetését, vagy felmentést célozza. A befolyásolás felismerésénél fontos, hogy az az eljárásnál minél korábbi szakaszában megtörténjen.

A tanúk befolyásoltsága kapcsán mindenképp beszélnünk kell a fenyegetés és a kényszer alatt álló tanúban kiváltott félelemről. Amikor a bíró egy megfélemlített tanút hallgat meg, általában észleli a tanúnál a félelem okozta fiziológiás jeleket, pld, elsápadás, verejtékezés vagy egyéb izgatott viselkedést (túl magas vagy mély hang, túl gyors vagy lassú beszéd). Ez a viselkedés fokozódhat is szembesítés alkalmával, például: vagy nem is mer ellentmondani a másik személy állításával, nem mer a szemébe nézni, mondatai zavarttá válnak.

Gyakori jelenségként tapasztalható, hogy a bíróságra érkező tanút még a tárgyalóterembe lépése előtt a vádlott, illetve leginkább annak hozzátartozói nyíltan vagy burkoltan megfenyegetik. E fenyegetés a tárgyalóterem kívül zajlik, így legtöbbször a bíró, és akár az ügyész előtt is rejtve marad.

A befolyásolás megvalósulhat a terhelttel, sértettel szemben fennálló jogviszony alapján is, hiszen munkahelyi alárendeltség, foglalkozási érdekellentétek, de akár más anyagi természetű érdekek is eredményezhetnek nem valóságos tanúvallomást.

Fontosnak tartom kiemelni, hogy a félelem nemcsak a vádlottól, sértettől való félelem kapcsán érhető tetten. A tanút megzavarhatja a bírósági tárgyalás légköre, a nyilvánosság. Ez esetben a tanú személyiségem rejlő okok állnak a félelemérzet mögött, mely utóbbi esetet a bírónak el kell tudnia határozni az előbbiektől.

Szintén - főként nagyobb tárgyi súlyú bűncselekményeknél - gyakran tapasztalható, hogy a tanú a bíróság előtt megretten attól, hogy az ő vallomása alapján kerül a vádlott börtönbe, így ez a belső félelem úgy nyilvánul meg, hogy finomítja a tanú a vallomását. A bíró előtt azonban az ilyen jellegű befolyásoltsága a tanúnak - tapasztalat szerint - gyakran rejtve marad.

A befolyásoltság meglétére utalhat, ha a tanú többször megváltoztatja a vallomást, attól függően, hogy azzal a személlyel (sértett vagy vádlott), aki rá hatással van éppen a kihallgatás pillanatában milyen a viszonya.

Itt nem szeretnék részletesen kitérni rá, de fontos megjegyezni, hogy a jogszabály szabályozza a különleges bánásmódot igénylő tanúvá válás és a védelmi intézkedések lehetőségét, erre azonban a későbbiekben még kitérek.

A befolyásoltságnak egy olyan vetületét is fontosnak tartok kiemelni, amely nagyon megtévesztő lehet a bíró számára: a tanúvallomást befolyásoló patológikus tünetek, például a hisztéria, paranoia, stb. Amennyiben ennek a jelét véli felismerni a bíró, a leghelyesebb szakértőt igénybe venni annak megállapításra.

És végül fel kell ismernie a bírónak azt az esetet is, ha a tanúnak nincsen pszichés zavara, de az általa észlelt esemény, a bűncselekmény olyan nagy traumát okoz neki, hogy poszttraumás stressz zavar alakul ki nála. Ilyenkor leggyakrabban védelmi mechanizmusként közöny, érzelmikitörés, emlékezetkiesés is jelentkezhet.

A tanúnak vallomástételi és igazságmondási kötelezettsége van, melynek a tanú ideális esetben igyekszik eleget tenni. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az eredeti tudomásszerzése, illetve ami abból a tárgyalásig megmaradt, hűen tükrözi az adott konkrét esetet. Az őszinteség azt jelenti, hogy igyekszik feltárni a történeteket, az ismeretét. Ez az ismeret azonban az észleléstől kezdve torzításokon eshet át. A fentiekben már jó néhány torzító tényezőt említettem, és annak kimeríthetetlen tárháza miatt képtelenség valamennyit feltárni, azonban jó, ha a bíró tudja, hogy az adott esemény, tény, melyre vonatkozóan a tanú a vallomását teszi, már a megtörténtekor is számos torzító tényezőn eshet át, így a tanú őszinte vallomása esetén is körültekintően kell eljárni.

Az eljárási jogszabály értelmében a tanú a kihallgatása során a vallomását összefüggően előadja, ezután a hozzá intézett kérdésekre válaszol. A tanú kihallgatása során tisztázni kell azt is, hogy a tanú az általa elmondottakról miként szerzett tudomást.²⁷

A tudomásszerzés módja az, amelyet a bírónak minden esetben fel kell tárni, hiszen a tudomásszerzés megismerése alapján jónéhány torzító tényezőt ki tud rekeszteni, és az elfogultság és érdekeltség kapcsán is fontos információt szerezhet. A tanúnak az adott tényről lehet közvetlen tapasztalata vagy

27 Be. 180.§ (1) bekezdés

közvetett információja. A közvetlenül észlelt esemény esetén is sok körülmény befolyásolhatja az észlelést. Az első és egyik legfontosabb körülmény, hogy a tanú kifejezetten megfigyelte, vagy csak felfigyelt rá. Sokkal több információt tud a tanú ugyanis előhívni, ha az adott cselekményt tudatosan figyelte, mintha csak észlelte. Fontos tehát az ismeret szerzésének körülménye is. Az eljárásjogi törvény ezt a kihallgatás körében rendeli tisztázni, azonban célravezető, ha a kihallgató bíró még a tanú egybefüggő előadása előtt nagyvonalakban - a lényegét érintően - tisztázza a tudomásszerzés körülményeit. Amennyiben a tanú még az egybefüggő előadása előtt elmondja, hogy mikor és hol látta/hallotta az eseményeket; hogyan került a tudomásszerzés helyére; megfigyelte, vagy észlelte a körülményeket; tett-e már vallomást, beszélt -e erről valakivel, volt-e valami ráhatás a vallomására, akkor tulajdonképpen ráhangolódik a vallomástételre, várhatóan így a vallomását is gátlásmentesebben teszi meg, ráadásul ez megakadályozhatja abban is, hogy a valóságtól eltérjen.

A kutatásom során szerzett információim szerint a tanúk észlelés módjáról történő megkérdezése abszolút jellemző, minden esetben az erre irányuló kérdéseket a bíróság felteszi. A bíró a kapott válasz alapján rögtön tudja, hogy közvetlenül észlelő tanút, vagy közvetett tanút, un. hallomástanút hallgat-e meg.

A tanú összefüggő előadása jogpszichológiai szempontból nagy jelentőséggel bír. A nyomozati iratokból megfelelően felkészült bíró nagyjából tudja, hogy az adott tanúnak miről van, illetve lehet tudomása. Ügyelnie kell a bírónak arra is, hogy a tanú ne térjen el a lényegtől túlságosan és csak az ő maga észlelt dolgokat mondja el. Tapasztalatom szerint a tanúk jelentős része megtorpan a bíró azon kérdésnél, hogy mondja el, amit a cselekménnyel kapcsolatban észlelt. Gyakran érkezik az a válasz, hogy már elmondta a nyomozás során, régen történt nem emlékszik jó. Azonban a bírónak mindenképp meg kell próbálnia felidézteni a tanúval a történeteket, mert a bíró a tanú előadásával annak személyiségét is megismeri. Korábbi - ügyvédi tapasztalatom szerint - sok ember számára okoz problémát a bíróság előtti megnyilatkozás az általa észlelt körülményekről, sőt már maga a bíróság előtti megjelenés is megilletődést vált ki. Ez elmondásuk szerint azért van, mert úgy érzi, hogy vallomásától esetleg életsorsok függenek és ez felelősségérzést vált ki belőlük. Ehhez még hozzájárul, hogy több ember előtt, nyilvánosan kell megnyilatkozniuk egy a múltban lezajlott eseményről, amelyre már pontosan nem is biztos, hogy emlékszik, ugyanakkor fél attól, hogy ha nem a tőle elvárt vallomást teszi, akkor az rá nézve jogkövetkezményekkel jár. Megjegyzem, hogy a tanúkihallgatás előtti figyelmeztetés sem oldja ezt a feszültséget, ezért van a bírónak nagy szerepe abban, hogy azt

hogyan, - milyen hangsúllyal - adja elő. A tárgyaláson a tanú rendszerint a terhelt jelenlétében adja elő az ismereteit az ügyről, és sokszor fél az esetlegesen későbbiekben őt érhető szemrehányásoktól, fenyegetéstől. Ezeket a bírónak szem előtt kell tartania és ennek tudatában a tanú egyéniségéhez alkalmazott módon kell megpróbálni a tanút szóra bírni. Ügyvédi gyakorlatomban egy tanú azt mondta el, hogy úgy érezte magát a bíróság előtt, mint amikor külföldön meg kell szólalnia idegen nyelven, mert az ő szókinccse meg sem közelíti a kérdező (jelen esetben a bíró) szókincsét. A fentiek miatt a bírónak a tanú meghallgatása során mindvégig a közérthetőségre kell törekednie.

Kisegítő módszer lehet a tanú 'vallomásra bírásához', amikor a bíró a korábban - nyomozó hatóság előtt - tett vallomását felolvassa. Ennek módját és feltételeit a Be. 527. §-a tartalmazza. A bírósági tárgyaláson kihallgatott tanú kizárólag ugyanazon eljárásban tett vallomásának releváns részlete ismertethető hivatalból vagy indítványra, ha a tanú a történetekre nem emlékszik, vagy ha tárgyaláson tett és a korábbi tanúvallomása között ellentét van azzal a további feltétellel, hogy az ismertetésnek csak akkor van helye, ha az ismertetésben foglalt tényekre és körülményekre a tanúhoz kérdést intéztek, illetve a tanú e tényekre és körülményekre nyilatkozott. Az interjúalanyom hangsúlyozta, hogy tapasztalatai szerint a bírók ügyelnek arra, hogy ha csak egy mozzanat nem tisztázott, vagy a korábbi tanúvallomással csak egy kis vallomásrész nem egyezik meg, akkor csak azt olvassák fel a tanú nyomozati vallomásából, és ne az egész vallomást. Persze ennek alapfeltétele, hogy a bíró alaposan ismerje a bizonyítás anyagát.

Amennyiben a tanú összefüggő vallomást tesz az előadásában rendszerint nem tudja közölni mindazt, ami az ügyben releváns és amire a tényállás megállapításhoz szükség van. Ennek több oka lehet. Az egyik valóban lehet az, hogy nem emlékszik már pontosan a történetekre. A másik ok, hogy nem minden részletét tartja lényegesnek, ezért kihagy az előadásból fontos részleteket. Szintén gyakori probléma, hogy nem tudja pontosan, árnyaltan kifejezni magát a tanú. Természetesen az is gyakori ok az egybefüggő előadásmód hiányosságainak, hogy a tanú bizonyos részleteket tudatosan hallgat el.

A bíró feladata, hogy kérdésekkel készítse a tanút a teljes ismeretének átadására. A kérdések nagyrészt két csoportba oszthatóak: részletező és ellenőrző kérdésekre. A részletező kérdések a hiányzó láncszemek, mozzanatok feltárára, még az ellenőrző kérdések az elhangzottak megbízhatóságára vonatkoznak.

A kérdezés technikája és tartalma a legnagyobb gyakorlatot igénylő feladat a bíró számára, hiszen arra kell irányulnia, hogy a tanú emlékezését segítse. A kérdésben ugyanakkor akaratlanul is benne van a kérdező személyisége. A kérdést úgy kell feltenni, hogy az véletlenül se sugalljon választ. „A kikérdezést végző bírónak mindenekelőtt arra a pszichológiai törvényszerűségekre kell figyelemmel lennie, hogy a szubjektum az egész észlelési folyamatban aktívan részt vesz, s ennek megfelelően a tanú személyében rejlő szubjektív adottságok megismerése feltétlenül szükséges a tanúvallomás kritikai értékeléséhez.”²⁸ A bírónak azért is szükséges ezt ismernie, mert a tárgyalás a felidézendő ismerettől időben akár távoli időpontban is lehet, és a bizonytalan, megfakult emlékeket sok ember - hogy ne látszon bizonytalannak - kiegészíti az általa elképzelt, vagy mástól hallott eseményekkel.

5.1.2 *Kérdezés technikák a bírósági tárgyaláson:*

Manapság számos tanulmány készül arról, hogy a piaci, gazdasági életben milyen módszerekkel lehet hatásosan úgy kérdezni, hogy a kérdező elérje a célját. A nyomozás során történő tanúkihallgatások kapcsán is számos jogirodalommal találkozunk a kérdezés technikákról. A rendőrtisztai főiskolákon oktatják is a kihallgatás módszertanát.

Ugyanakkor igen szűkszavú a jogirodalom a bírósági tanúkihallgatások technikájával kapcsolatban.

Dr. Kovács István a kérdezéstechnikáról elmondta, hogy a bírónak arra kell törekednie, hogy a tanú mindenképp a saját szavaival mondja el, hogy mit látott és hallott. Miközben a tanú elmondja, amit észlelt a bírónak arra kell nagyon figyelnie, hogy az elmondottak összhangban állnak-e a korábbi vallomásával, illetve más személyek vallomásával (ha van ilyen), illetve más bizonyítékokkal. A bíró a bizonyítás anyagából történt alapos felkészülés mellett felismeri az ellentmondásokat. Bár sokan vannak azon az állásponton, hogy nem szerencsés megszakítani a tanú összefüggő vallomástételét, mégis felhívja a kollégiumvezető a figyelmet arra, hogy ha az ellentmondás ügydöntő tényre vonatkozik, közbe kell kérdezni. Mindennek azért van jelentősége, mert ennek elmaradása esetén előfordulhat, hogy az egész tanúvallomás félresiklik, és ez helyrehozhatatlan kárt is okozhat. A felkészült bíró el tudja választani a lényegtelen mellékkörülményeket a lényegestől. Ha lényegtelen körülményekben van eltérés, akkor emiatt a tanú egybefüggő előadást nem szabad megakasztani, és

²⁸ Nagy: *i.m.* 336. o.

az elmondottak után is csak abban az esetben szokásos visszakérdezni a lényegtelen körülményre, ha a tanú szavahihetőségének ellenőrzéséhez feltétlenül szükséges. Ha a tanú az általa észleltekről beszámol, ügyelni kell arra, hogy az általa elmondottakra ne kérdezzen vissza a bíró, mert azzal elbizonytalaníthatja a tanút.

A bírónak arra is figyelnie kell, hogy a legtöbb ember arra törekszik, hogy felismerje a bíróság akaratát, és annak megfelelő vallomást kíván tenni, ezért is nagyon fontos, hogy a kérdést úgy tegye fel, hogy abban nemcsak ne legyen benne a válasz, hanem az se derüljön ki, hogy a bíró hogyan gondolkodik az észlelt dologról és a tanúról, azaz tárgyilagosnak kell maradnia.

A kutatásom során megvizsgált ügyekben azt tapasztaltam - és ezt interjúalanyom is megerősítette - , hogy a bírák egy része szó szerint kéri jegyzőkönyvezni a bíró által feltett kérdéseket, másik felük azonban nem, hanem arra a tanú vallomásából lehet következtetni. Azon túlmenően, hogy a vizsgálódásom során is segítséget nyújtottak a rögzített kérdések, fontos lenne, hogy a bírák minden esetben a kérdéseket is leírják, ugyanis amennyiben az nem történik meg, az érthetőség kedvéért olyan mondatok kerülnek rögzítésre a jegyzőkönyvbe, amely tulajdonképpen nem, vagy nem úgy hangzott el a tanú szájából, ezzel megnehezítve a későbbi mérlegelési és esetleges felülvizsgálati lehetőséget.

Alapvető kérdezéstechnikai különbséget véltem felfedezni azon tanúk vonatkozásban, akiket korábban a nyomozóhatóság nem hallgatott meg, mert őket a védelem indítványozta meghallgatni a vádirat benyújtást követően. A nyomozóhatóság által meghallgatott tanúk vonatkozásban elmondható, hogy a bíró a bizonyítási anyag áttanulmányozása révén már előrevetít egy jellem-személyiségképet a tanúról, így ez már a kérdezéstechnikában is nyomon követhető.

A tanúkat be lehetett sorolni a tárgyaláson tanúsított viselkedésük alapján a kriminál-pszichológiai által a szakirodalomba megjelölt típusokba: fecsegő, szűkszavú, félénk, gyenge akaratú, hiú és beteges tanú csoportjába.

A fecsegő tanú vallomására jellemző nem a feltett kérdésre válaszol, a mondanivalója felesleges információkat tartalmaz, és lényegtelen dolgokról beszél. Ez fakadhat a személyiségéből, lehet oka pszichés betegség és az is, hogy taktikai jellegű a fecsegése. A bírónak az ilyen tanúhoz intézett

kérdéseknél fontos, hogy megakadályozza az elkalandozást, csak a lényeges információkra koncentráljon.

A szűkszavú tanú összefüggő vallomása csak minimális információkat tartalmaz, kérdésekre is csak rövid választ ad. Ez esetben is lehet, hogy személyiségéből fakad a szűkszavúság, vagy már nem emlékszik jól a történetekre és emiatt nem tud részletesebben nyilatkozni, persze itt is lehet taktikai jellegű a viselkedés.

Nagyon hasonló típus a félénk tanú típusa, aki a kérdésekre csak nehezen ad feleletet, vagy kusza, érthetetlen válaszokat ad, láthatóan fél vállalni a vallomását (mert az alapján valaki élete fellett dönt a bíróság).

A gyenge akaratú tanú jellemzője, hogy aláveti magát a kihallgató személy, azaz a bíró akaratának.

A hiú tanú esetében olyan személyről van szó, aki túlértékeli az eljárásbeli szerepét, jóltájékozottnak tartja magát, gyakran elragadtatja magát.

A beteg tanú esetében a pszichésen gátolt, fizikailag korlátozott tanúról van szó. Esetében szakértő segítségét kell kérni és figyelemmel kell lenni arra, hogy a Be. kifejezetten megtiltja azon személyek tanúkénti kihallgatását, akiktől testi vagy szellemi alkalmatlanság folytán nem várható helyes vallomás.²⁹

Már többször volt szó dolgozatomban, de itt is szeretném megjegyezni, hogy akkor lehet jól kérdezni, ha jól ismerjük az anyagot. A bíró felkészülése nagyon fontos, mert az aktában történő zavart keresgélés egyfelől nem illik a tárgyalás méltóságához és az erre szánt idő elveszi a lehetőséget attól, hogy a tanú metakommunikációját figyelje a bíró.

A megfelelő kérdés másik nagyon fontos erőfeltétele, hogy a bíró nagyon figyelje a tanú összefüggő előadását. A fentebb leírtakon túlmenően a bíró azon magatartás, hogy odafigyel a tanú vallomásra több célt is szolgál, megnyugtathatja a tanúságot tevőt, vagy éppen a figyelem okán eltántorítja a nem valós vallomás megtételétől. Fontos figyelni a tanú előadás módjára, szóhasználatára, mely

²⁹ Az általán áttekintett ügyekben nem volt beteg tanú.

utóbbi alapján következtetést vonhat le a bíró a tanú intellektusára, felismerheti az esetleges betanítotttságot. Amennyiben a bíró a tanú saját szófordulatait használja fel a későbbi kérdéshez, eredményesebben előhívhatja a vallomást tevő emlékeit.

A bírónak szem előtt kell tartania, hogy a kérdésfeltevés joga hatalom, ezzel tulajdonképpen irányítja a vallomást. Ezt lehet jól és rosszul is csinálni és e jog megilleti az ügyészt, védőt, vádlottat is, és bár ez utóbbi esetben nem a bíró teszi fel a kérdést, ügyelnie kell arra, hogy a más által feltett kérdések is megfelelőek legyenek, erre még a későbbiekben kitérek.

Amikor kérdezzük, akkor a kérdéseinkben legtöbbször benne van, hogy hogyan gondolkodunk az adott dologról, azonban a bírónak e tekintetben is tárgyilagosnak kell lennie. A legcélravezetőbb a nyitott kérdések a tanúhoz: ki, mit, mikor, hol és miként.

A zárt, eldöntendő kérdések amennyire lehetséges³⁰ kerülendőek, mint ahogy a nyelvtanilag bonyolult kérdések és a negatív megfogalmazás is.

Nem megfelelő (rossz) a kérdezés, amennyiben az többszörös, rávezető, félrevezető kérdés és kerülni kell a jelzők használatát is a kérdésben.

Nem megengedhető a szuggesztív interjútechnika a bírósági eljárásban, amelyekre jellemző, hogy más személyekre hivatkozva, negatív és pozitív konzekvenciát tartalmaz, és spekulációs következtetésre készíti a tanút.

Ugyanakkor a kognitív interjútechnika³¹ is csak kis mértékben használható fel a tárgyalásokon. E technika - álláspontom szerint - leginkább a tanú tapasztalásának összefüggő előadása utáni kérdéseknél használható fel abban az esetben, amennyiben a bíró szeretné, ha a közvetlen tanú árnyaltan, pontosabban tudna emlékezni az általa tapasztalt és a tényállás szempontjából fontos eseményre. Az emlékezés ugyanis fordított sorrendben történő kérdezéssel, vagy perspektíva váltással, esetleg érzékszervek összekapcsolásával mélyebb, alaposabb lehet.

³⁰ Erre a későbbiekben még visszatérek.

³¹ A kognitív szó a technikát kifejlesztő pszichológusokra utal, Ron Fisher és Ed Geiselman kognitív pszichológusok voltak.

Az általam megvizsgált tanúvallomásokra vegyes képet mutattak. A tanú képességeitől függ a kérdezés technika is. Ezt egy példával tudom a leginkább illusztrálni: „A bíró kérdése: Mondja el az ügrről, amit tud! A tanú válasza: De milyen ügrről beszéljek? A bíró kérdése? Mennyire van Ön tisztában azzal, hogy mi a vád a volt élettársa ellen? A tanú válasza: Annyi, hogy rabszolgatartás? Annyit olvastam” A vád emberkereskedelem volt. Egy másik ügyben a bíró felhívása a tanúhoz: Mondja el az ügrről, amit tud! A tanú válasza: XY „vállalkozásától kaptam a megbízást, hogy lássam el a jogi képviseletét egy kártérítési ügyben, ahol a vádlott volt a felperes. Azt gondolom, hogy nem szükséges kitérnem a kártérítési per lényegére, mert egyrészt ismert, másrészt meg nem tárgya a jelen pernek. Tehát onnan tudnám mondani, hogy...” Láthatóan a két tanú esetében eltérő kérdezéstechnikát kell alkalmaznia a bírónak, még az első esetben nem vezetett eredményre a nyílt kérdés, ezért a bírónak többször zárt kérdést kellett feltennie, még a második esetben elegendő volt a nyílt végű kérdés: „Mi történt a vádbeli napon?” És természetesen ez utóbbi esetben a tanú nem onnét kezdte a történet mesélését, hogy reggel felkelt, hanem a bűncselekményre koncentrálni válaszolt.

A fentebb ismertetett konjuktív kihallgatás-technika a bíróságokra nem jellemző, azt a bírák egyáltalán nem alkalmazzák.

A kutatásom alapján tehát egyértelműen leszögezhető, hogy a bírák ügyelnek a kérdésfeltevésre, ugyanez azonban nem mondható el a per többi részvevőjétől és nem mondható el a nyomozásban részvevőkről. A bíró (tanács elnöke) a Be 526. § (5) bekezdése alapján alkalmazandó Be 523. § (5)-(6) bekezdése szerint a kérdésre a feleletet megtiltja, ha a kérdés feltételét e törvény tiltja, illetve megtilthatja, ha az ismételten ugyanarra a tényre irányul és gondoskodik arról, hogy a kérdezés módja a vádlott emberi méltóságát ne sértse.

Az ügy kimenetele érdekében gyakran elfordul, hogy a vádlott, magánfél, vád és védelem képviselői kérdéseikkel szándékosan, vagy akaratlanul is befolyásolják a tanút. Ezek a kérdések az egészen ártalmatlan, szinte észre sem vehető befolyásoló módtól egészen a rávezető, nyilvánvalóan befolyásoló módig terjedhetnek. Köztudott, hogy a kérdezés a vád és a védelem egyik legfőbb fegyvere. A bíró szerepe itt kiemelkedően fontos, a Be. elő is írja, hogy a tanúnak nem tehető fel

olyan kérdés, amely a választ magában foglalja vagy a feleletre útmutatást tartalmaz, a törvényel össze nem egyeztethető ígéretet tartalmaz, vagy valótlan tény állítását foglalja magában.³²

Kérdésekre Kovács István elmondta, hogy a bírók ügyelnek a tiltott kérdésfeltevésre és a relevanciára, az erre irányuló kérdések feltevését megtiltják. A kutatásom során áttekintett anyagokban általánosságban elmondható, hogy valóban ez az általános, de természetesen arra is van példa, hogy a védő, illetve maga a vádlott feltesz meg nem engedhető kérdést, és a bíró nem állítja meg a kérdezőt. Például vádlott képviselőjének kérdése: „Olyan volt-e, hogy megkérte [V]-t, hogy ő kösse ki a kutyát, ha szükséges volt. A tanú válasza: Volt.” Ugyanebben az ügyben a vádlott kérdése: „Volt olyan esetleg, amikor hoztál, mittudom’ én, amikor dolgoztál a hamburgeresnél, akár hol, és hoztál mondjuk nekem hamburgert, hogy azt [V]-nek adtad oda? A tanú válasza: Igen” Ehhez hasonló kérdések sora hangzott el a vádlottól, majd az ügyész észrevételezte a kérdések elhangzást követően, hogy a vádlott kérdései eldöntendő kérdések voltak és azt szolgálták, hogy a vádlott állításait igazoltassa a tanúval. A bíró hasonlóan vélekedett.

Egy élet elleni bűncselekmény kapcsán a védő próbálta többször elbizonytalanítani a tanút, az alábbiakban az elhangzott kérdésekből írtam le néhányat: „Nagyon érdekes volt a vallomása, mert szerintem az ön vallomása tér el a többi tanútól a legkeményebben, tehát a legszignifikánsabban és elég sok dologban. (...) Lehetséges, hogy az [E] felé próbált ezalatt közeledni, miközben önt meglöki? (...) Akkor már ki tudta önt kerülni, gondolom, ugye?” A tanú jogi végzettségű (ügyvéd) volt, így az ő esetében nem vezetett eredményre a védő „taktikája”, azonban ez az eset is jól példázza, hogy a vádlott és a védő esetében előfordul a befolyásoló kérdésfeltevés.

Ugyanakkor a bíróság határozottan fellépett az emberkereskedelemmel és más bűncselekmények vádlottjával szemben, amikor az burkolt fenyegetéssel élt a tanú irányában: „I. rendű vádlott észrevétele: (...) a nem tudom hány tanúból mindenki ezt fogja nyilván, mert én sem szeretnék büntetést. De mihelyt innen kiteszem a lábamat, vagy akármikor szabadlábra kerülök, vagy leülöm a büntetésemet, én ezt nem fogom annyiban hagyni, hogy a hamis tanúzásért, meg az ilyen, meg olyan

vallomásokért én X időket leültem. Szóval én ott vállalni fogom (az I. rendű vádlott nem fejezi be a mondatot)

Bíró: Most az I. rendű vádlott burkoltan egy tanút fenyegetett ezzel a kijelentéssel. I. rendű vádlott: Nem, nem. Ügyész: De. A vádlott védőjének észrevétele: [B] ismételten felhívom a figyelmét, hogy vékony jégen van. Bíró: A védőjével akar konzultálni? I. rendű vádlott: Nem szeretnék. Bíró: A bíróságnak az a dolga egyebek mellett, hogy kihallgassa a tanúkat. Ha itt a tárgyalási vallomása eltér az ő nyomozati vallomásától, akkor erre tételesen rákérdezőnk, hogy melyiket tartja fenn és a tanú erre nyilatkozik. Ezt a bíróság elvégezte. A tanú most akként nyilatkozott, hogy a nyomozati vallomását tartja fenn. Attól függetlenül önnek van joga kérdéseket feltenni és konkrét esetekre rákérdezni, amivel azt próbálta igazolni, hogy ön azért törődött a munkavállalóival, pénzt adott nekik. Ehhez természetesen joga van. De előzetesen kijelenteni azt, hogyha majd ön szabadul, hogy akkor ez lesz, meg az lesz, az fenyegetés.”

A kutatásom során vizsgált esetekben - a védő és vádlotthoz hasonló - befolyásoló kérdések feltétele a bíróságon az ügyészség részéről nem voltak tapasztalható.

5.1.3 A vallomások ellenőrzése, ellentmondások feloldása

Bírósági tárgyaláson a *szembesítés* során azok a személyek, aki egymásnak ellentmondó nyilatkozatot tettek, a bíró előtt 'egymás szemébe mondva' megismétlik a vallomásaik ellentmondó részét. Ennek abszolút pszichológiai szempontból van jelentősége, lehetőséget adva arra, hogy a valótlanúságot állító tanú kiigazítsa a vallomását. A szembesítés során a bírónak nem csak az elhangozottakra kell figyelnie, hanem arra is érdemes koncentrálnia, ahogy azt az egyes résztvevők a másik szemébe mondják, így például fejrázás, szemrehányó tekintet, taglejtés, stb.

A gyakorlatban az esetek többségében a szembesítés nem vezet eredményre, így leginkább indítványra alkalmazzák a bírák. Korábban akár hatályon kívül helyezést is vonhatott maga után, ha a szembesítés elmaradt, de miután a jogszabály lehetőségként említi a szembesítést, így ma már nem minden esetben alkalmazzák a bírák.

Megjegyzem, amennyiben eredményre vezet a szembesítés, akkor a bírónak nagyon körültekintőnek kell lennie, hogy nem valósult-e meg befolyásolás, melynek eredménye a vallomás módosítása.

A gyakorlatban tehát az a gyakoribb, hogy a szembesítés eredménytelen marad, hiszen az eredményesség esetén mindenképp napvilágra kerül, hogy valamelyik fél nem mondta el a valót és ezt általában kerülnek az emberek. Sokkal gyakoribb, hogy a szembesített személynek a szembesítés alkalmával megváltozik a magatartása: elpirul, izzad, pislog, stb. Ezt a bíró kétségtelenül észleli, azonban, ha erre hivatkozással vonja kétségbe a megváltozott magatartású tanú vallomást a bíró, akkor helyes, ha a magatartás a jegyzőkönyvben rögzítésre kerül. Persze egyáltalán nem biztos, hogy a megváltozott magatartású tanú vallomása nem valós, mert ez egyéniségéből is fakadhat, például konfliktus kerülő természetéből. Okozhatja a megváltozott magatartást az is, ha a szembesített személyek között például munkahelyi kapcsolat, harag, barátság, stb. van. Tehát a szembesítéskor a megváltozott magatartás figyelemfelhívó a bíró számára, de majd a tanúvallomás mérlegelésekor kell ezt a bírónak értékelnie az egyéb beszerzett bizonyítékokat is megvizsgálva.

A szembesítés kapcsán - tapasztalatomból kiindulva - arra is figyelemmel kellene lenni, hogy miután a tanúkat külön-külön kell meghallgatni, így az egyik tanú nem hallja az előtte lévő tanú vallomását, még a korábban vallomást tevő a gyakorlat szerint bennmaradhat a tárgyalóban, ezért a másodikként meghallgatott tanúval szemben a korábban meghallgatott tanú előnyben van, ugyanis ő hallja a későbbben nyilatkozó tanú által elmondottakat. Talán ezért helyesebb lenne ez esetben, ha a tanú a vallomása megtételét követően elhagyná a tárgyalót, de erre a gyakorlatban kevés példa van.

Jól mutatja ezt az az eset is, amikor hivatali visszaélés miatt folyó eljárásban a tanú azt állította, hogy az átvételi elismervényt nem ő írta alá és nem kapta vissza a korábban lefoglalt dolgait. A bírósági tárgyalás során ismét szembesítésre került sor, akkor a tanú már tudta, hogy egyéb bizonyítékok alapján egyértelmű, hogy nem mondott igazat és bár még a bíróság előtti tanúkenti meghallgatás során a nyomozati eljárásban elmondottakat ismételte meg, szembesítéskor már elismerte, hogy nem mondott igazat.

Viszonylag kevés esetben van rá szükség, azonban előfordul, hogy a bíró *helyszíni tárgyalást* tart, melynek célja olyan adatok rögzítése, amelyek a bírói ténymegállapításhoz szükségesek. A tanú vallomásában fellelhető ellentmondásokra, vagy a tanú szavahihetőségének igazolásra is szolgálhat.

Az általam vizsgált egyik esetben a bíróság bizonyítási kísérletet végzett. Az egyik tanú - akinek vallomása a vád nagyrészt nyugodott - azt vallotta, hogy éjfélkor a kerti illemhelyiségre ment ki és arra lett figyelmes, hogy a vádlott a kert végében lévő kútnál mosakodott és azt mondta, hogy „megöltelek ... megérdemelted, mért nem adtál...”. A nyomozó hatóság tartott ugyan a helyszínen szemlét, azonban nem éjszaka, ezért hárult ez a feladat a bíróságra. A bíró a bűncselekmény éjjelen jellemző időjárási körülményeket a bizonyítási kísérlet előtt beszerezte, figyelt az évszakra és még a hold állásra is, a közvilágításra vonatkozóan is beszerte az információkat. A bíró a helyszíni eljárás alkalmával a tanút nyilatkoztatta is arról, hogy a látási viszonyok mások voltak-e az ismeretének észlelésekor, de a tanú megerősítette, hogy ugyanolyan látási körülmények voltak. Bírói kérdésre a tanú megjelölte, hogy pontosan hol észlelte az általa előadottakat, melyről vázrajz is készült. A láthatósági próbát a megjelölt helyről végezték el a tanács tagjai - megállapítva, hogy a tanú észlelésének helye és a kút közti távolság – szemben a nyomozati vallomásban jelzett „maximum 5 méterrel” – mintegy 15 méter. (Ezt természetesen mérés is igazolta) A bíróság megállapította azt is - és fényképpel rögzítette - hogy az látható volt, hogy ember áll a kútnál, azonban annak arca egyáltalán nem látszott. A tanú azonban kitarzott amellett, hogy ő jól látta a vádlott arcát. Megállapította továbbá a bíró, hogy a tanú észlelésének helyéről a kútnál álló személy nadrágövében elhelyezett, egy kb. 20 centiméter hosszú fekete színű tárgy nem látható. Sem a sötét színek nem különíthetőek el éjjel, sem a hossza nem állapítható meg olyan fényviszonyok és távolság esetén. A tanú hangsúlyozta, hogy mivel ő rokona a vádlottnak (keresztanya) megismerte a hangját, és ebből tudta, hogy ki van a kútnál. A bűncselekmény elkövetésének időpontjában a vádlott - több más tanú vallomása szerint is - ittas állapotban volt, és a tanú ellentmondásosan nyilatkozott arról, hogy pontosan mit mondott, így a hang vizsgálatát, felismerését nem lehetett lefolytatni. Miután a bírónak már a bizonyítási kísérlet előtt is a tanú vallomásával kapcsolatban - annak több ponton ellentmondó volta és más ok miatt - fenntartásai voltak, a bizonyítási kísérlet megerősítette abban, hogy a tanú vallomása aggályos.

Nem túl gyakori eljárási cselekmény a bíróság részéről a *szemle*, amikor a bizonyítandó tény megismerése vagy megállapítása, vagy személy, tárgy vagy helyszín megtekintése, illetve utóbbiak megfigyelése révén a bíróság a tanú által elmondottakat ellenőrzi. Emberkereskedelem büntette miatt folyamatban volt perben a bíró helyszíni eljárást rendelt el. A sértett tanú vallomásában előadottak miatt és a védő indítványára folytatta le a bírósága szemlét, ahol az ügyész, a vádlottak

védői, az ingatlan tulajdonosa volt jelen. Néhány dolgot szeretnék kiemelni a szemle jegyzőkönyvéből: a nyomozati anyag szerint a sértett egy házhoz tartozó melléképületben lakott, a ház az utcai kocsibejárótól számítva 14-15 méterre található, a helyszíni szemle megállapította ezzel szemben, hogy 25 méter a valós távolság. Nem szerepelt a nyomozati anyagban, a szemle azonban rögzíti, hogy közvetlen a ház mellett található egy kerti csap, amely a vádbeli időszakban is megvolt. Megállapítást nyert továbbá, hogy a sértettnek a vádbeli időpontban lakhelyül szolgáló melléképülettől jobbra is volt egy kiskapu, amelyen keresztül a sértett a kocsmába járt. A kapun lévő zár működésképtelen volt a szemle felvételekor. A kocsmá és a Coop üzlet 100-110 méterre található a melléképülettől. A Coop üzlettel szemben van a buszmegálló. A szemle alapján a bíró meg tudta állapítani, hogy nem valós a sértett azon állítása, hogy a vádlottak által lakott házból jól látható a buszmegálló, ezt a szemle alkalmával készült fotók is bizonyították.

A tanúvallomások kapcsán *szakértő igénybevétele* nem mondható jellemzőnek a joggyakorlatban. Ennek egyik oka, hogy a tanú - kivéve a sértett tanút - nem kötelezhető arra, hogy vesse magát alá egy szakértői vizsgálatnak. Másrészt a szakértő a tanúvallomás kapcsán nem annak tartalmát, kizárólag a tanú szavahihetőségével kapcsolatos elemeket vizsgálja. A dolgozatomban már többször utaltam arra, hogy a tanú vallomásához kapcsolódóan is felmerülhet szakértő igénybevétele, így például, hogy a tanú szenved-e olyan betegségben, amely befolyásolja a vallomástételben, látási, hallási képesség stb.

Ugyanakkor amennyiben a szakértői vélemény arra vonatkozna, hogy az adott személy szavahihető-e és a tanú a szakértői vizsgálatához hozzájárulna, annak eredményét a bíró nagy kritikával kell hogy kezelje, hiszen a közölhet a szakértővel olyan tényeket is ami a tárgyaláson nem hangzott el, egy szakértő előtt a tanú viselkedése, magatartása más lehet, stb.

Interjúalanyom szerint a tanúvallomások kapcsán a szavahihetőség vonatkozásban nem jellemző a bíróságokon a szakértők igénybevétele. A Be. lehetővé teszi a tanúk műszeres vallomásellenőrzését, de természetesen ehhez is szükséges a tanú beleegyezése.

5.1.4 A tanúvallomás rögzítése

Mielőtt a bírói mérlegelésre rátérnék egy - álláspontom szerint - nagyon fontos témával szeretnék foglalkozni: a tanúvallomás rögzítésével. A bíróság a tárgyaláson saját maga közvetlenül ismeri meg a tanúvallomást, és majd a döntést erre a közvetlen észlelésre, illetve ennek alapján lefolytatott mérlegelésre alapozza. Fontos azonban, hogy a bíróság előtt elhangzott vallomást, mint egyszer megtörtént jelenséget az eljárás későbbi szakaszai számára rögzítsék. A rögzítés legáltalánosabb formája a jegyzőkönyv. A jegyzőkönyv azonban csak a vallomás elhangzásnak tényét és annak tartalmát deklarálja. Bár a technikai fejlődés ad rá lehetőséget, azonban nem minden tárgyalóban biztosított a kép - és hangfelvétel, illetve ezek egyidejű rögzítése. A helyesen vezetett tárgyalási jegyzőkönyv a lényegyet kiemelő és rögzítő tevékenység, mely az ítélezés számára lényegyet őriz meg a tárgyaláson elhangzottakból, így maga a jegyzőkönyvezés is szaktudást igénylő alkotói munka. „A bírósági tárgyaláson készített jegyzőkönyv az eljárás egyik legfontosabb okirata. Feladata: rögzíteni és lényegyet tükrözni a bírósági tárgyaláson történt eljárási cselekményeket és ezek eredményét. (...) ezzel lehetségessé teszi, hogy az elsőfokú ítélet megalapozottságát és törvényességét a később eljáró bíróságok a jegyzőkönyv alapján ellenőrizhessék. „³³

A gyakorlatban a bíróságokon a tárgyaláson történő hangrögzítés melletti jegyzőkönyvezés a jellemző, így tulajdonképpen szó szerinti jegyzőkönyvezésről beszélhetünk.

Ritkán fordul elő, bár a technikai fejlődés lehetővé teszi a kép és hang együttes rögzítést, amely a fentiekben kifejtettek okán - a tanúvallomások értékelésekor, mérlegesekor - hasznos lehet, ugyanis a tárgyalóteremi kép- és hangrögzítés elősegíti a tárgyaláson történtek pontos, valóság-hű dokumentálását.

A koronavírus világjárvány idején vált a bíróságokon gyakorlattá a távmeghallgatás, bár a rendszer kiépítése már 2018-ban megkezdődött. A távmeghallgatás során használt eszközök alkalmasak az eljárásban résztvevő személyek - így a tanúk - biztonságának garantálására, a bíróság előtti megjelenéssel járó idő és költség ráfordítások csökkentésére. A bírósági tárgyalótermek távmeghallgatásra alkalmas összekötése a belföldi társintézményekkel lehetővé tette az eltérő

³³ Nagy: *i.m.* 388.o

földrajzi helyszíneken lévő személyek között történő kommunikációt. Magyarországon a bíróságokon, járási és kormányhivatalokban, kormányablakokban, illetve büntetés-végrehajtási intézményekben kerültek távmeghallgatási végpontok kialakításra, a dolgozat írásakor 202 bírósági helyszínen került kialakításra távmeghallgatási végpont.

Nem témája jelen dolgozatnak a távmeghallgatás és „e-percek” jövőbeni fejlődése és hogy ez milyen hatással van/lesz a tanúk meghallgatására, de arra mindenképp szeretnék rávilágítani, hogy e vonatkozásban is jelentősége van annak, hogy a bíró felkészült legyen a pszichológia területén és képezze, illetve - a technikai fejlődést lekövetve - tovább képezze magát e vonatkozásban.

5.2. A bírói mérlegelés

A bizonyítékok, így a tanúvallomások bírói mérlegelése a büntetőper szerkezetében a bizonyítási eljárás lezárását követően, a per döntési, határozathozatali szakaszában történik, a tényállás megállapítása vonatkozásában hozandó döntést megelőző művelet. Természetesen - mint már korábban is írtam - már a pervezetés, tanú meghallgatás során is foglalkozik a bíró a bizonyítékok értékelésével, azonban akkor mindezt a végső állásfoglalás kialakítása nélkül teszi.

A szakirodalom szerint az ítéletnek megalapozottnak, (büntető anyagi- és eljárásjogi szempontból) törvényesnek, és igazságosnak kell lennie.

„A bizonyítékok értékelése (...) a bizonyítási tevékenység, mint gondolkodási folyamat eredményének bemutatása, annak részletes kifejtésével, hogy a bíróság egyes bizonyítékokat miért fogadott el a tényállás alapjául, mint a belső meggyőződését kiváltó bizonyítékot, más bizonyítékokat pedig miért vetett el. „³⁴

„A mérlegelési tevékenység tartalma törvényileg nem szabályozható; a Be. mindössze annyi előírást tartalmaz, hogy a bíróság a bizonyítékokat egyenként és összességében értékeli, és a bizonyítás

³⁴ Nagy: *i.m.* 511.o

eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg; vagyis a bizonyítékok értékelése az analízis-szintézis keretében megy végbe.”³⁵

Azaz egyénfüggő, hogy a bíró milyen bizonyítékértékelési módszer alkalmazásával jut el az ésszerű bizonyosság kialakításáig. A gyakorlatban persze erre kialakultak módszerek, melyeket a bírók alkalmaznak, azonban általános iránymutatás erre nem adható, hiszen a bizonyíték-értékelés helyes, célravezető metodikájának megválasztását számos tényező befolyásolja (a vád tárgyává tett cselekmény jellege, a tényállás terjedelme, az a kérdés, hogy a tényállás egyszemélyes vagy szerteágazó; a rendelkezésre álló bizonyítékok száma, jellege: a bizonyítékok mennyire egybehangzóak, vagy ellentmondóak, közvetlen vagy közvetett bizonyítékok állnak rendelkezésre, milyen az objektív és a szubjektív bizonyítékok viszonya).

A mérlegelési tevékenység során nem lehet különbséget tenni az egyes bizonyítékok között abból a szempontból sem, hogy azokat a bíróság milyen súllyal vegye figyelembe, vagy milyen sorrendben értékelje. Sem a közvetlen és a közvetett bizonyítékok között, úgy a szubjektív és az objektív bizonyítékok között sincs rangsorbeli különbség - sem az elméletben, sem a bírói gyakorlatban.

A Legfelsőbb Bíróság egy általánosan irányadó ítéletében a bizonyítékok értékelésével és a tanúvallomás kapcsán is kiemelte „(...) tekintettel a szubjektív jellegű bizonyítékokban rejlő nagyobb hibalehetőségre is, különös gonddal kell vizsgálni ennek a tanúvallomásnak a bizonyító erejét, (...) Ezért fel kell deríteni mindazokat az adatokat és tényeket, amelyek megerősíthetik vagy kétségessé tehetik az ügydöntő vallomások hitelességét. A vallomásokat elemezni és értékelni kell önmagukban, egymáshoz és a többi bizonyítékhoz viszonyítottan.”

A személyi bizonyítékok vizsgálatánál alapvető mérlegelési elv, hogy a tanúvallomást - de akár a terhelt vallomását is - számos tényező torzíthatja.

A tanúvallomás értékelése során behatóan elemezni kell a tanú érdekeltségi viszonyait (és azok esetleges változásait): a vádlotthoz és a sértetthez fűződő kapcsolatát, illetve elfogultságát (harag,

³⁵ Kovács: *i.m.* 13.o.

barátság). Erről már a tanú meghallgatása során részletesen írtam, de előfordulhat, hogy a bíró a bizonyíték vizsgálata és összevetése során fedezi fel a tanú érdekeltségét.

A tanúvallomások bírói mérlegelésnél az ügyben összegyűjtött és a bíróság által a tárgyaláson közvetlenül megvizsgált összes adatnak sokoldalú vizsgálata, amely kiterjed a tanú eredeti tudomásszerzésére, annak megőrzésére és az arról tett kijelentésekre (tanúvallomás), mindezekre ható szubjektív és objektív tényezők figyelembevétele mellett. Az így nyert adatokat önmagukban, valamint az ügyben felmerült összes többi adattal való összefüggéseire is kiterjedően értékelni köteles a bíró. A bíró belső ésszerű meggyőződését kiváltó adatoknak a ténymegállapítás alapjául szolgáló, azaz bizonyítékként való elfogadása, vagy éppen kizárása tulajdonképpen a döntés előszobája. Az adatokat egyenként önmagukban, analizálva kell vizsgálni, majd ezeket kell összevetni a közvetlenség elve alapján összegyűjtött valamennyi további adattal, mindezzel a szintetizáló feladatsorral vizsgálja meg és ellenőrzi a bíró azoknak az adatoknak a tartalmát, mellyel végkövetkeztetésül ténymegállapítást tesz. Ezzel a részletes elemzéssel képes csak eljutni oda a bíró, hogy egyes tanúvallomásokat mérlegeljen és értékeljen.

Kutatásomban - többek között arra keresem a választ - hogy a bíró a mérlegelés során mennyire támaszkodik, veszi figyelembe a pszichológia tudományát. Azt egyértelműen le lehet szögezni és az ítéletekből le is lehet követni, hogy a logika tudományát a bírák figyelembe veszik, és úgy tekintenek rá, hogy a bizonyítás tulajdonképp egy logikai művelet. Bár kétségtelen, hogy a logika, a következtetések elkerülhetetlenek a tényállás felállításához, azonban - álláspontom szerint - nagyon fontos lenne a pszichológia ismerete is, hiszen egyrészt azon adatok vonatkozásban, amelyet tényként fogadnak el, s melyre a logikai következtetés épül, akkor fogadható el kétségtelen ténynek, ha azok vagy objektívek tények, vagy pedig pszichológiai szempontból is megvizsgált, megszürt tények. Másrészt a logikai következtetéseknel is fontos tisztában lenni a pszichológiával, ugyanis a következtetésnek is van szubjektív eleme, harmadrészt a kialakult bírói meggyőződés alapján hozott bírói döntés indokolása tulajdonképp érvelés a döntés mellett. Valami mellett érvelni azt jelenti, hogy valakit meg akarok győzni arról, hogy az általam hozott döntés helyes. Itt azonban ismét jelentősége van a pszichológiai ismereteknek. Összegezve tehát elmondhatjuk, hogy a mérlegelés, a mérlegelés alapján hozott döntés és annak megindoklása során is támaszkodni kell a pszichológiára, annak megfelelő ismerete nélkül azonban ez nem lehetséges.

A tanúvallomások mérlegelése során tehát a pszichológia megkerülhetetlen. Egyrészt a bíró számára nem kis feladat a bizonyítási eljárás során beszerzett valamennyi anyagot, minden bizonyítékot úgy megvizsgálni, hogy az a végső döntéstől „mentes legyen”. Az eljárása során akarva - akaratlanul kialakul egyfajta meggyőződés a bíróban, azonban ez nem szabad, hogy befolyásolja őt a bizonyítékok részletes és sokoldalú megvizsgálásában.

Súlyos hiba ugyanis, ha az ítélet csupán a megállapított tényállást alátámasztó bizonyítékokat veszi figyelembe és azokat értékeli, az ellentétes tartalmú bizonyítékok pedig az ítéletben nem szerepelnek vagy azokat a bíróság csak formálisan értékeli. Ez az egyoldalúság az ítélet hatályon kívül helyezését is maga után vonhatja.

A pszichológiai ismeretek nélkül az egyes tanúvallomások értékelése, azok analizálása hibás megállapításra vezethet. Ezért nem kizárólag a tanú által elmondottakat kell elemezni, ha a tanút magát is. A vallomások tartalma ugyanis függ az adott személy intelligenciájától és személyiségétől, az észlelt cselekmény jellegétől, eredményétől, hatásaitól, de jelentős szerepe van az időmúlásnak is. Ez utóbbi egyik következménye a felejtés, azaz az emlékek automatikus elhalványulása, amely minden embernél más, és azt megzavarhatják - mint már korábban esett róla szó - más nyomok. Gyakori példa erre, amikor az esemény több szemtanúja megbeszéli a történeteket, majd kihallgatásukkor nemcsak a személyes élményeiket mondják el, hanem olyan vélt érzéketet is, amelyek a többi tanúval történt megbeszélés eredményeként szintetizálódtak. Az ismételt kihallgatásnak is az a kockázata, hogy a korábbi ténybeszámolót mondja el a tanú, azaz úgy emlékszik rá, mintha az az eredeti élménye lett volna. Azonban, ha a tárgyalási szakban a bíróság e tekintetben kérdést intézett a tanúhoz, a mérlegelésnél az elhangzottakat már megfelelően tudja a tényállás felállításban használni.

Általánosságban elmondható és legtöbb emberre jellemző, hogy az emlékek elhalványulása nem általános elhalványulás, hanem az emlék darabokra hullik szét és egyes emlékrészek elvesznek, mások megmaradnak.

Itt szeretném felhívni a figyelmet arra a gyakori jelenségre, hogy a visszaemlékezésnél a kiesett részek miatt maga a tanú is érzi, hogy hiányos, értelmetlen anélkül a vallomása, ezért azt legtöbbször igyekszik kipótolni.

Szintén előfordul, hogy az emlékezés azért pontatlan, mert az egy időpontban felmerülő részletek hamis egységet képeznek.

Például az egyik ügyben a tanú látott a terhelnél kést, majd nemsokára sikoltást hallott és látta összeesni a sértettet, majd a kettőt összehozva azt állítja, hogy a késsel leszúrtak valakit, holott nem látta, hogy mi történt pontosan.

Figyelemmel kell lenni arra a tényezőre is, hogy a negatív érzelmek kitágítják az időtartalmakat, így a látott eseményt annál lassúbbnak észleljük, minél kellemetlenebb az élmény.

Az egyes bűncselekmények az emberekben felháborodást, félelmet keltenek és így értékítéletük már az észleléskor berögződik és annak előhívásakor a vallomásba beépül.

A tanú korának szintén jelentősége lehet. A fenti torzító tényezőkkel a bírának tisztában kell lennie a mérlegelési tevékenysége során is.

A gyakorlatban a bírák általában nagyobb bizonyító erőt tulajdonítanak a következetes vallomásnak, ám figyelembe kell venni azt is, hogy ez akár összebeszélés, kitanítás, fenyegetés eredménye is lehet, s mint ilyen valótlanságot tartalmazhat. A betanítottásra az hívhatja fel a bíró figyelmét, hogy a tanúk ugyanazon szófordulatokat használják, illetve a tanú olyan szófordulatot használ, amely idegen a saját szókészletétől, esetleg még látható is, hogy nem teljesen érti, amit mond.

Szintén általánosan jellemző, hogy az ingadozó, bizonytalan előadás sokszor hiteltelennek hat, azonban erre is lehet elfogadható magyarázat (pld fenyegetve érzi magát, izgul, szegényes a szókincse, stb). Ráadásul nem szokás a tárgyalási jegyzőkönyvben rögzíteni, hogy bizonytalanul vagy határozottan adta elő a tanú az észleléseit. Persze az esetek többségében a szó szerinti jegyzőkönyvvezés mellett ez általában érzékelhető, de konkrétan nem kerül bele a jegyzőkönyvbe a tanú előadás módja.

Tanúvallomások egymáshoz való viszonyát, az ellentmondó tanúvallomások a bírói mérlegelés során értékelni kell.

A tanúvallomások egymáshoz való viszonyát kapcsán mindig szem előtt kell tartani, hogy a tanúk ugyanazon körülményeket más és más módon érzékelik, illetve a cselekménynek nem ugyanazon mozzanatát érzékelik, ezért - látszólag - eltérő vallomásokat tesznek.

Például tanúként szerepelt a büntetőügyben egy házaspár, aki a sértett közvetlen szomszédja volt, a tanúk és a sértett lakását mindösszesen egy fal választotta el. Mindketten otthon tartózkodtak, amikor a sértett életét az elkövető kioltotta. Tanúvallomásukban azonban a szomszédból áthallatszó hangok tekintetében nem egyformán nyilatkoztak, még az egyik tanú a rádió és televízió hangját és a bútordarabok elmozdítást is hallotta, addig a másik tanú úgy nyilatkozott, hogy csak ha nagy hanghatással járó tevékenységek hallatszottak át. Figyelemmel arra, hogy a kérdéses időpontban egyik tanú sem hallott a szomszédból semmilyen zajt, hangot, ezért megállapítható volt a tanúk eltérő észlelési képessége ellenére, hogy az elkövetést nem előzte meg nagyobb hanghatással járó dulakodás, veszekedés. Jelen esetben egyszerűen arról volt szó, hogy a tanúk eltérő érzékenységgel észlelték a hangokat.

A sokként ható kellemetlen élmény akár emlékezetkiesést is eredményezhet. Például egy élet elleni bűncselekmény közvetlen tanúja, aki néhány méterre állt a sértettől a bűncselekmény elkövetésekor nem hallotta, hogy az elkövető azt mondta, hogy „megöllek”, ugyanakkor a sikolyra felfigyelő, szolgálatban nem lévő rendőr, aki azonnal a helyszínre futott hallotta, hogy az elkövető - miközben tovább folytatta cselekményét - ezt mondta. A bíróság a szakmájánál fogva ilyen esetekre felkészült, így a cselekmény alatt kevésbé sokkos állapotban lévő rendőr tanú vallomását fogadta el.

Az ellentmondásokat - mint a tanúk meghallgatása kapcsán már írtam - rögtön a tárgyaláson a személyes meghallgatás alkalmával tisztázni kell, azonban ha az a tárgyalás során nem vezet eredményre, akkor ezen körülményt a bíróság a mérlegelés során kell értékelnie.

A vallomások hitelességének vizsgálatával kapcsolatban leszögezhető, hogy minden ügy eltér egymástól, ezért azok a részletek, amelyek az egyikben fokozott, aprólékos vizsgálatot igényelnek, más esetben lényegtelenek, és ha a bíróság ennek ellenére jelentőséget tulajdonít nekik, a mérlegelés hibás lehet.

Beszélni kell a feloldhatatlan és lényeges vallomásbeli eltérésekről, ahol azt kell vizsgálni, hogy a közvetlen bizonyítékokat képező vallomásokon kívül beszerezhető bizonyítékok megerősítik vagy gyengítik-e az egyes tanúk szavahihetőségét, vallomásaik bizonyító erejét. Csak ezek után lehet megalapozottan állást foglalni abban a kérdésben, hogy melyik vallomás tükrözi a való tényeket, s melyik vallomásban mutatható ki - akár tudatos- torzítás.

„A tanú szavahihetőségének „értékmérője” az, hogy az mennyiben áll összhangban az objektív bizonyítékokkal (feltéve, hogy vannak ilyenek), illetőleg az objektív bizonyítékokból levonható következtetésekkel. A bíróság nyilvánvalóan nem fogadhatja el bizonyítékként az olyan vallomásbeli állításokat, amelyek ezekkel éles, feloldhatatlan ellentmondásban állnak.”³⁶

A bírának azonban nem csak az ellentmondó tanúvallomások esetén kell eleget tenniük a vallomások alapos kielemezésének, hanem az egybehangzó adatok értékét is köteles a bíróság hivatalból megvizsgálni, mert lehet, hogy éppen a túlságos egyformaság váltja ki a bíró kételyét. Amikor két vagy több tanú a vallomásában ugyanazokat a szófordulatokat használja, akkor nagy valószínűséggel betanítottsággal állunk szemben, főként, ha az elhangzott kifejezések egyébként idegenek a kihallgatott személy szókincsében.

A vallomás hitelt érdemlőségének elbírálása során is a vallomás egészét köteles mérlegelni a bíró. Meg kell említeni a tanúvallomások értékelésekor és mérlegelésekor is, hogy bizonyos tanúvallomások sajátos helyet foglalnak el a bizonyítási adatok között, és ezért fokozott ellenőrzést igényelnek. Ezek a zárkatársi (és vádlott-társi) vallomások, - a gyermekkorú tanúk vallomásai, és a különösen védett tanú előadásai. Miután az e körben tartozók kapcsán a bírónak nagyon körültekintő alapossággal kell eljárnia, a fejezet végén külön is szeretnék foglalkozni velük.

Mérlegeléskor nagy szerepe van annak, hogy a tanú közvetlenül észlelte az eseményeket, azaz közvetlen tanú, vagy közvetve szerzett arról tudomást. A közvetlen bizonyíték esetében a hitelt érdemlőségmegítélése a fontos - mert ha hitelesnek, valónak fogadjuk el, akkor máris megállapítható lesz a bizonyítandó tény -, addig a közvetett bizonyíték esetében az informatív irány elemzése mellett mindig szükséges a „ténybeli irány” - azaz a tények közötti sajátos összefüggések, kapcsolatok -

³⁶ Kovács: *i.m.*18.o

vizsgálata is. Ez nem jelenti azt, hogy ne lehetne akár egyetlen közvetett tanúvallomásra is tényállást alapozni.

5.3. Tanúk a másodfokú eljárásban

A másodfokú bíróságok feladata a tanúbizonyítással kapcsolatban az elsőfokú bíróság ítélezésnek felülbírálata. Ez a tevékenység a tanúbizonyításra is vonatkozik és összetett. Tekintettel arra, hogy a korábbiakban - az elsőfokú eljárás során - bemutattam a tanú meghallgatás és a vallomás mérlegelés részletkérdéseit, ehelyütt kizárólag a másodfokú bíróság felülvizsgálati tevékenysége kapcsán azokra a dolgokra térek ki, amelyeket korábban nem tárgyaltam. A másodfokú bíróság tevékenysége során megvizsgálja, hogy az elsőbíróságnak a tanúvallomásokban foglalt adatok alapján tett ténymegállapításai mennyiben teszik az ítéletet megalapozottá, azaz a ténymegállapítás iratszerű, helyes ténybeli következtetések alapján alapul-e. Az elsőfokú bíróság az általa felvett tanúbizonyítás eredményét saját hatáskörben mérlegeli, megállapítja annak tartalmát, elbírálja a hiteltérdemlőségét és mindezek alapján - a többi bizonyítékkal való összevetést követően - állítja fel a ténymegállapítását. A másodfokú bíróság viszont felülbírálja az elsőfokú bíróságnak a tanúvallomásokat mérlegelő tevékenységét is, ellenőrzi az egész tanúbizonyítás folyamatának a menetét és eredményét, természetesen a vallomások hiteltérdemlőségével kapcsolatos elsőbírósági álláspont indokoltságát is. A felülvizsgálat azonban korlátozott, a korlátokat a Be. 590-595.§-ai tartalmazzák. A tanúvallomások kapcsán a Be. 594. § (1) bekezdése kimondja, hogy a másodfokú bírósági eljárásban bizonyítás felvételének a részbeni megalapozatlanság, az eljárási szabálysértés kiküszöbölése érdekében, vagy akkor van helye, ha a fellebbezésben új tényt állítottak, vagy új bizonyítékokra hivatkoztak. Amennyiben a másodfokú bíróság a fellebbezés kapcsán tanúbizonyítást vesz fel, akkor ez esetben a korábban a tanúk kihallgatása és mérlegelés kapcsán leírtak irányadóak. A másodfokú eljárás során azonban az eljáró bíró - amennyiben tanúbizonyítást is lefolytat - különösen nehéz és összetett feladata van, hiszen először is az elsőfokú bíróság által felvett bizonyítékokat kell felülvizsgálnia, azt az általa felvett bizonyítékokkal is össze kell vetnie.

5.4 „Speciális tanúk”

Külön fejezetet szánok azon tanúk számbavételére, ahol a bíróságnak különösen körültekintően kell eljárnia, mint például a zárkatárs tanúk, a gyermekkorú tanú, a sértett, és a különösen védett tanú esetében.

5.4.1 A zárkatárs tanú:

A hallomástanúk e speciális csoportjával a Legfelsőbb Bíróság³⁷ és a Kúria számos ügyben foglalkozott már, kidolgozva a tőlük származó információk felhasználásának követelményrendszerét is. A zárkatárs tanú abban érdekelt, hogy a vádlottra nézve terhelő vallomást tegyen, hiszen vallomása alapján abban érdekelt, hogy szabadlábra kerüljön, vagy ha az nem lehetséges, akkor minél több kedvezményben és könnyítésben részesüljön. Emiatt fennáll a lehetősége annak, hogy a más személy büntetőügyéről tudomásra jutott adatokat felhasználva - azokat akár elferdítve, kiszínezve - valótlan történeteket adnak elő, a hatósági függőség miatt pedig az sem zárható ki, hogy a nyomozóktól kapnak információkat, s azok birtokában lépnek kapcsolatba a másik terhelttel, majd egy idő múlva vallomástételre jelentkeznek.

Kovács István törvényszéki tanácselnök ítélezése során is előfordultak zárkatársi vallomások. Ezek közül egy esetet szeretnék kiemelni, ugyanis abban az ügyben az ügyészség nagyrészt a zárkatárs tanú vallomására alapozta a terhelt elleni vádat.

Az eset szerint a gyanúsítottat a nyomozati bíró letartóztatásba helyezte, a büntetés-végrehajtási intézményben találkozott egy szabadságvesztésre átváltoztatott pénzbüntetését töltő ismerőssel (továbbiakban: zárkatárs tanú). Mindkét személy - gyanúsított és zárkatárs tanú - ugyanazon a településen lakott (amikor nem volt büntetés-végrehajtási intézetben). A bíróság rögzítette azt is, hogy a büntetett előéletű terhelt és a zárkatárs tanú három esetben is büntársként követtek el bűncselekményt, tehát ismerték egymást.

A bíróság vizsgálta, hogy hogyan került a nyomozó hatóság látókörébe a zárkatárs tanú, érdekelt-e a vallomás megtételében. A vizsgált esetben a zárkatárs tanú maga jelezte a büntetés-végrehajtási

37 Bf.III.1985/1998/4., Bf. IV.1519/1999/7. Bf. III. 359/2000/9.

tisztnek, hogy szeretne ügyészi meghallgatáson részt venni, ahol az ügyésztől azt kérdezte az ügy későbbi tanúja „van-e lehetőség folyamatban lévő büntető ügyében enyhébb elbírálásra, ha bűncselekmény feltárásában segíti a nyomozó hatóságot”, s kifejezetten jelezte, hogy „élet elleni cselekményben elkövetőt tud feltárni” Ezt követően került sor tanú a nyomozóhatóság általi meghallgatásra.

A bíró számára a fentiekből egyértelmű volt, hogy a zárkatárs tanú érdekelt a vallomás megtételében, ugyanis feltárása eredményeként enyhébb elbírálást remél a saját ügyében. Felderítette azt is a bíróság, hogy a zárkatárs tanú nemcsak ebben az ügyben, hanem egy másik élet ellenes ügyben is tett tanúvallomást, majd ezt követően szabadult a pénzbüntetés helyébe lépett szabadságvesztésből az eredetileg előjegyzett időponttól jóval korábban.

A zárkatárs tanú a nyomozó hatóság előtt jegyzőkönyvbe foglaltan kijelentette, hogy a büntetés-végrehajtási intézetben a terhelt elismerte neki a bűncselekmény elkövetését és részletesen beszámolt arról, hogy miért és hogyan történt az elkövetési magatartás.

A bíró a nyomozati iratok alapján a tárgyaláson arra kereste a választ, hogy vajon fenn áll-e annak a lehetősége, hogy a zárkatárs tanú a terhelt büntetőügyéről tudomásra jutott adatokat felhasználva - esetleg azokat elferdítve, kiszínezve - valótlan történetet ad elő, illetve hogy a zárkatárs tanú hatósági függősége fennáll-e?

Vizsgálta az eljáró bíró azt is, nem fordulhat-e elő, hogy a nyomozóhatóság „hatásra” lépett kapcsolatba a zárkatárs tanú a terhelttel, acélból, hogy információkat szerezzen (titkosan együttműködő más személy). Ez utóbbi esetben ugyanis már kiemelkedően érdekelt abban a tanú, hogy mindenképp adjon információt - akár nem valós információt is.

Ezért a bíróságnak alaposan vizsgálnia kellett, hogy hiteles-e a zárkatárs tanúvallomás, ismeretei milyen forrásból származnak, konkrét információt jelölt-e meg? Konkrét információ esetén azokat össze kell vetni az eljárás más adataival, objektív adatokkal és akár más tanúk vallomásával, vagy a terhelt vallomásával. Ezt mindenféle előzetes mérlegelés nélkül kell megtennie azért, hogy a zárkatárs tanútól minden olyan információt a kihallgatás alkalmával megkapjon a bíróság, amely alapján állást tud majd foglalni a mérlegeléskor a zárkatárs tanú vallomásával kapcsolatban.

A következő lépés az értékelésben annak teljes körű felderítése és mérlegelése, hogy a zárkatárs a konkrét tényekről értesülhetett-e bármilyen más forrásból, azaz bizonyos-e, hogy az ügy valamely kulcsfontosságú részletét csak a terhelt mondhatta el neki. Ez utóbbinál azt is érdemes górcső alá venni azt is, hogy a tanú által elmondottakat vajon a terhelt tudta-e egyáltalán (mert ha nem tudhatta, akkor a tanú információja mástól és nem a terhelttől származhat).

A fentiek alapján az eljáró bíró elkezdte elemezni a tanú által előadottakat és megállapította, hogy az érdekelt zárkatárs tanú által elmondottak nagyrésze származhatott abból, hogy a terhelt és a tanú közös településen laktak, az esetről az akkor éppen szabadlábon lévő tanú a helybeliektől is értesülhetett, vagy akár maga a vádlott is elmondhatta, hogy mivel vádolták. A „nem nyilvános”, vagy nem köztudott információ vizsgálatát rendkívüli alapossggal elvégezte a bíró. Az egyik információ a szűrésok száma és módja volt. Itt rögtön ellentmondást talált a bíró. A nyomozás során, néhány hónappal az információ megszerzése után a zárkatárs tanú úgy nyilatkozott, hogy a terhelt azt mondta egyszer szűrt csak, ezt kifejezett kérdésre megerősítette. A zárkatárs tanú ezt követően a bíróság előtt tárgyaláson egy év távlatából úgy emlékezett, hogy két késszűrésről beszélt neki a terhelt. Életszerűtlen, hogy amennyiben a terhelt volt az elkövetője és tettéről részletesen beszámolt, akkor pont ezt a fontos momentumot mondta volna el hibásan, vagy a zárkatárs tanú néhány hónappal az eset után a kimerítően részletes vallomásában erre a fontos körülményre rosszul emlékezett. A bíró ezért ez ellentmondást tisztázni szeretne volna, azonban a tanú azt mondta, hogy ő úgy emlékszik, akkor is két szűrészt említett a nyomozónak. Márpedig nem valószínű, hogy akkor ilyen fontos részletet a nyomozó többször is rosszul rögzít a jegyzőkönyvben, amelyet melleleg a zárkatárs tanú is aláírt. Nem szokatlan, hogy valaki a nyomozati szakban még helyesen, a bíróság előtt viszont tévesen emlékszik vissza (esetleg egyáltalán nem emlékszik) valamely lényeges tényre, ilyenkor az időmúlás kellő indoka lehet a tévedésnek, illetve a felejtésnek. Az már sokkal kevésbé megszokott, ha ugyanez a személy a nyomozó hatóság előtt téved, s hosszabb idő múlva, a tárgyaláson nyilatkozik az objektív tényekkel egyezően. Itt szeretnék visszautalni az általam fentebb már részletezett azon momentumra, hogy a kihallgatás során a bevésődés pszichológiai folyamata miatt lehet módosulás a bevésődésben. Jelen esetre vetítve ez azt jelenti, hogy a tanúvallomása megtételét követően a tanú ismeretei más forrásból származó adatokkal bővültek - és még azt ki is mondja az újabb meghallgatása során - a későbbiekben előfordulhat, hogy emlékezetébe a módosult információ vésődik be. Folytatva a jogesetet, a bíró vizsgálta a fentiek miatt azt is, hogy hogyan, kitől

szerezhetett a később a szűrésok száma vonatkozásban információt a tanú. A helyszíni vizsgálat után a mellkasi sérülések számáról csak azok szerezhettek tudomást – közvetlen észlelés alapján vagy az iratokból - akik a holttestet elszállították, a felboncolásában közreműködtek, valamint az orvos szakértő írásba foglalt megállapításait és a mellékelt képanyagot hivatalból megkapták, illetve ezen kívül a sértett édesanyja is láthatott olyan fotót, amely kettő szívtájéki szűrást ábrázolt. A felsoroltak közül a zárkatárs tanú informátoraként elvileg bárki szóba jöhet, s természetesen az is, aki részt vett a bűncselekmény elkövetésében (tettes volt vagy bűnsegéd).

A másik érdekessége volt a tanú vallomásának, hogy a nyomozati meghallgatása során úgy nyilatkozott, hogy a terhelt megforgatta a kést a sértettben, amit a vád szerint mástól nem, csak a terhelttől tudhatott. Ugyanakkor a tanú a tárgyaláson az összefüggő vallomásában sem és kifejezetten - többszöri - bírói kérdésre sem emlékezett arra, hogy mondott volna „valami furcsaságot” a szűréssel kapcsolatban a terhelt. Amikor a bíróság a nyomozati vallomásával szembesítette a tanút, akkor már 'emlékezett'. Ez azonban olyan jelentős tény volt, amelyre tulajdonképpen az ügyészség a vádat alapozta, ezért semmiképp sem lehetett elmenni a tanú 'felejtése' mellett.

Mint ahogy fentebb részleteztem, adat merült fel arra vonatkozóan, hogy a zárkatárs tanú érdekből együttműködött a nyomozóhatósággal és a nyomozati anyag részét nem képező meghallgatások is zajlottak. A bírónak itt azt kellett megvizsgálnia, hogy a szűrés módjáról, a forgatásról csak a terhelttől tudhatott-e kizárólag a tanú, illetve a nyomozás során felvett jegyzőkönyv előtt találkozhatott-e a nyomozóhatóság bármely tagjával a tanú.

A tanú úgy nyilatkozott, hogy három alkalommal beszélt a rendőrökkel, az ezt tisztázni hivatott bírói kérdésre a nyomozó hatóság úgy nyilatkozott, hogy a titkosított anyagról nem tud tájékoztatást adni, azaz feltételezhető, hogy a nyomozati anyagban található jegyzőkönyvön kívül is meghallgatták a tanút a nyomozók, mert minden más esetben nem lenne mit titkosítani. Tekintettel arra, hogy a nyomozó hatóság tudott az elkövetés módjáról, fennállt annak a lehetősége, azaz kétséget kizáróan nem volt kizárható, hogy a tanú a nyomozó hatóságtól szerzett információt az elkövetés módjáról.

A zárkatanú a nyomozó hatóság előtt, majd a bíróságon is azt vallotta, hogy a terhelt elmondása szerint, egy terhelt rokonsága és a sértett közötti kölcsöntartozásból eredő vita volt az indíték, és a terhelt amint belépett az ajtón, rögtön szűrt és számos más történettel, mint például a gyilkosság

utáni rendrakás egészítette ki a történetet. Ezek azonban olyan tények voltak, amelyet más bizonyítékok nem támasztottak alá, sőt a szűrés helyszínén tekintetében cáfoltak. Ettől azt még a terhelt mesélhette el úgy, de ezt is vizsgálni szükséges. Az általános élettapasztalat szerint, ha valaki kizárólag azért vall be másnak egy emberölést, mert az „nyomja a szívét” (vagyis az elkövetőt lelkiismeret-furdalás gyötri), akkor nincs szüksége arra, hogy valótlan előzményeket és indítékot jelöljön meg, s ezen kívül is még számos hamis részletet építsen be mondandójába. Azonban, hogy ez valóban hasonlóan zajlott a vádlott esetében is és (egyéb indokok után kutatva) a bíróság elrendelte a terhelt pszichológus szakértői vizsgálatát. Ennek során arról kért véleményt: a vádlott hajlamos-e túlzott fantáziálásra, meseszövése, a tények meghamisítására, eltorzítására, valós események kiszínezésére. A szakértő a fantáziálást, kóros meseszövést (konfabulációt) kizártnak tartotta, de elmondta, hogy az igazság elferdítése esetleg érdekből is történhet. A vádlott esetében nehéz találni erre okot, esetleg az vetődhet fel, akart (vagy akarhatott-e) a terhelt „egy kicsit többnek látszani, mint amilyen” a büntetés-végrehajtási intézetben, vagyis állhat-e az „élménybeszámoló” túlnyomó részére kiterjedő „színezés” háttérében feltűnési vágy, hencegésre való hajlam. A börtönviszonyok egyik speciális vonása – a köztudomás szerint – az elítéltek (jogilag el nem ismert, de ténylegesen létező) hierarchikus kapcsolata, amelyet befolyásolhat az is, ki, milyen bűncselekmény miatt tölt büntetést. Így még azt is számításba kellett venni, hogy a vádlott esetleg „tekintélyszerzés” érdekében állította be a sértett megtámadását becsületbeli ügyként, elégtételként. Az efféle tekintélyt azonban a terhelt nem igyekezett kialakítani. A zárkatárs tanú a „beismerés” okaként a tárgyaláson is egyértelműen azt jelölte meg, hogy a vádlottnak „nyomta a lelkét a dolog”. Nem hajthatta tehát (még a tanú szerint sem) a terheltet az a vágy, hogy kivívja a „megfelelő” tekintélyt egy emberölés részleteinek kiszínezésével, a tények jelentős mértékű meghamisításával; mert nem volt olyan „szituáció”, amelyben ezt meg kellett volna tennie. A fenti ügyben a bíró úgy ítélte meg, hogy a vádlott terhére szóló fenti személyi bizonyíték súlyosan aggályos, egyes vallomásrészek kifejezetten manipulációra utalnak. Rámutatott a bíróság az ítéletében, hogy az elmarasztaló ítélet meghozatalának feltétele annak kimutatása, hogy a megvádolt személyen kívül más nem követhette el a bűncselekményt, efelől a bíróban nem lehet kétség, mert ez esetben a bizonyosság hiányzik.

Természetesen, ha a zárkatárs, börtöntárs vallomása kapcsán nem merül fel kétely, akkor akár a hallomástanú vallomására alapozva is hozható elmarasztaló ítélet, de mindenképp kiemelten figyelni kell e körben a motivációs tényezők feltárára és a vallomás alapos elemzésére.

5.4.2 A sértett

A sértett vallomására mind a szakirodalom, mind a hatályos büntetőeljárás jogszabályok úgy tekintenek, mint a tanúvallomás egyik sajátos formájára³⁸. A Be. nem szabályozza a “sértett-tanú” fogalmát, de a sértettet, mint a büntetőeljárásban részt vevő személyt, a Be. 51. § (2) bekezdése alapján számos jog illeti meg. A gyakorlatban a sértett tanú szerepben jelenik meg, mint a bizonyítás egyik alanya, amely főként kötelezettségek teljesítését jelenti a sértett számára. Ugyanakkor ügyelni kell arra, hogy *“az eljárás tárgyát képező bűncselekmény passzív alanya, materiális sértettje ne váljék magának a büntetőjogi felelősségre vonásnak, a büntetőeljárásnak az áldozatává, procedurális sértettjévé”*.³⁹ A Be. 81 § alapján a sértett lehet különleges bánásmódot igénylő személy, amennyiben az a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a fenti jogszabályhely alkalmazásával azt megállapítja. Miután a különleges bánásmódot igénylő személyekről külön is szólok, ehelyütt az ilyen személynek nem minősül sértettel foglalkozom.

A sértett, akinek a jogait a terhelt megsértette, nem várható el a büntetőeljárásban való elfogulatlanság, ezzel együtt azonban vallomástételre kötelezett. A bírónak ezt figyelembe véve kell meghallgatni és majd értékelnie a sértett tanú vallomását.

5.4.3 Különleges bánásmódot igénylő személyek, (kiemelten a gyermekkorú tanú) a bírósági eljárásban

A Be. a különleges bánásmódot megalapozó körülmények - nem taxatív - módon rögzíti és pontosan meghatározza az ilyen tanúk kapcsán az eljárásjogi szabályokat. A dolgozat terjedelmi korlátai és témája miatt azonban kutatásomban csak a különleges bánásmódot igénylő tanú vallomásához kapcsolódó, kiemelendő tényezőkkel foglalkozom, kiemelve a gyermekkorú tanúk vallomását.

38 Tóth T: *A sértett hatékonyabb védelméről*, Rendészeti Szemle, 3/1991-es szám, 9. o.

39 Tremmel F.: *A tanúvédelem hazai körképe*, Jura, 1/2008-as szám, 145-146. o.

A bíróságnak a fenti körbe tartozó tanúk esetén nagyon körültekintően kell eljárnia, hiszen úgy kell a tanúvallomást kezelni, hogy a jogszabálynak megfeleljen, mérlegelése során azt is figyelembe kell vennie, hogy a különleges bánásmódot megalapozó körülmények a tanú pszichéjét erősen befolyásolják.

Egy élet elleni bűncselekmény sértettje különleges bánásmódot igénylő tanú volt, a bíróság a vádlott távollétében hallgatta őt meg. A tanú elmondta „Az eset óta próbálom feldolgozni az eseményeket, próbálom magamban ezt a feszültséget, ezt, amit kivált egy ilyen eset az emberből, feldolgozni, de elég nehéz. Nehéz elfelejteni ezt az esetet, de annak ellenére, hogy neheztelek rá, el tudom mondani a valóságot, amire emlékszem, bár nagyon felkavar.” Az ügyész által feltett kérdésre a tanú - sírva - így reagált „mert mondom igazából már azokat a másodperceket nem tudom felidézni, meg megmondom őszintén, nem is akarom, mert őszintén szólva én örülnék, ha ezt az egészet el tudnám felejteni, és nekem álmaimban nem jutna eszembe ez az eset. Én vizuális típus vagyok és minél kevesebb dologra emlékszem vissza, nekem annál jobb ennek a feldolgozásában.” Itt a felnőtt korú különleges bánásmódot igénylő személy nyilatkozata is bemutatja, hogy miért nehéz ilyen esetekben a bíróság feladata a tényállás felállításban.

Sajnos bizonyos esetben elkerülhetetlen, hogy a büntetőeljárásban gyermekek kerüljenek meghallgatásra.⁴⁰ A büntető igazságszolgáltatással tanúként kapcsolatba kerülő gyermekek jellemzően szexuális, illetve élet vagy testi épség elleni bűncselekmények áldozatai. Ilyen ügyekben sokszor a gyermek az egyetlen személy, aki az elkövetővel jelen volt a tett helyszínén, ezért a büntetőeljárás eredményes lefolytatásának a kulcsa lehet a gyermektől szabályszerűen és szakszerűen beszerzett tanúvallomás. A gyermekektől származó tanúvallomás felvételéhez nélkülözhetetlen a szakmai felkészültség, a kellő empátia, a bírói tapasztalat és a pszichológia ismerete. A bírónak ismerni kell azokat az alapvető életkori sajátosságokat és elsősorban az életkori jellemzőkből adódó lehetséges hibaforrásokat, amelyek a vallomásokban előfordulhatnak. A vallomás pontossága más és más egy óvodáskorú, kisiskoláskorú vagy egy serdülőkorú gyermeknél. Az életkort mellett az érettséget együttesen kell figyelembe venni. A gyermeknél jellemző a kihallgatónak való megfelelési vágy veszélye, amely esetükben sokkal nagyobb, mint ahogyan az a felnőtteknél fennáll.

⁴⁰ A gyermekek bírósági eljárásban, tárgyaláson történő kihallgatását - ha lehetséges - kerülni kell elsősorban a kíméletük miatt. Ebben az esetben a tárgyaló bíró a gyermek nyomozás során tett vallomásaira támaszkodhat.

A gyermeket különösen befolyásolhatják szülei, a hozzá közel álló felnőttek, játszótársaik. Kiemelendő az a tény is, hogy a gyermek a felnőttnek kétely nélkül hisz és kritika nélkül fogadja el a tőlük hallottakat. A sajátosságok e vonatkozásban hosszan sorolhatóak még, és arra is ügyelnie kell a bírónak e vallomás mérlegelése kapcsán, hogy eljárása objektív maradjon, s a tények helyett ne az érzelmek (megérzések) vezessék.

A gyermekkorú kihallgatása során - főszabály szerint - nem lehet jelen sem a terhelt, sem a védő. Ettől kizárólag az eljáró hatóság mérlegelésén múló döntése alapján lehet eltérni, és csak abban az esetben, ha a terhelt, vagy védő indítványozta a gyermekkorú meghallgatását. A gyermekkorú tanút az erre a célra kialakított helyiségben kell kihallgatni, melyről videófelvételt kell készíteni. A stresszmentes környezet megteremtése nemcsak a meghallgató szobák használatát jelenti, hanem azt is, hogy az mit sugároz a gyerek felé. Sokkal könnyebben nyílnak meg a gyermektanúk, és sokkal több információhoz jutunk, ha velük egy szinten foglalunk helyet, egyszerű, utcai ruhában (nem talárban, a pulpitus magasságából). A kérdező metakommunikációja (gesztusa, mimikája) nyugalmat, segítő támogatást sugározzon. Törvény rögzíti, hogy tilos a gyermekkorú tanút bárkivel is szembesíteni, ezzel tovább csökkentve az őt érő káros hatásokat. Mindezek alapján látható, hogy a gyermekek szakszerű és eredményes kihallgatásához kétségkívül nélkülözhetetlenek tűnik a pszichológia tudományának alapvető ismerete. Ugyanakkor a bírósági gyakorlatban nagyon ritka, hogy a bíró hallgatja meg a gyermeket, mint interjúalanyom hangsúlyozta, a gyermek érdekében erre csak akkor kerül sor, ha a nyomozás során valamely lényeges körülményt nem, vagy nem megfelelően rögzített és elkerülhetetlen, máshonnan be nem szerezhető vallomás várható a gyermektől. A tapasztalat azonban az, hogy a gyermekek esetén a nyomozás során alapos, felhasználható kihallgatás történik.

5.5 Írásbeli vallomástétel lehetőségei

A Be. lehetőséget biztosít arra is, hogy a tanú szóbeli vallomását követően vagy helyette írásbeli vallomást tegyen.⁴¹ A gyakorlatban azonban ezt a bírák ritkán engedélyezik. A tanulmányom alapján

jól érthető ennek oka. A személyes benyomás hiányán túlmenően a befolyásolás számos módja elképzelhető. Ugyanakkor akár megfontolandó is lehet, például siket-néma tanú esetén.

Dr Kovács István e tekintetben elmondja, hogy ritka az írásbeli tanúvallomás. Az írásbeli vallomástételt elsősorban kisebb tárgyi súlyú, egyszerűbb megítélésű esetekben célszerű alkalmazni, mégpedig akkor, ha a tanú személyes megjelenése és szóbeli kihallgatása akár egészségi állapota (súlyos betegség), akár egyéb személyes körülményei (újszülött, kisgyermek gondozása, lakóhely, munkahely távolsága) miatt nehézséggel járna, és egyúttal a tanútól sem várható perdöntő nyilatkozat.

6. A kutatás eredménye, a hipotézisekre adott válasz

A kutatás során igyekeztem rávilágítani arra, hogy a bíró tevékenysége egy tanú meghallgatása kapcsán is milyen összetett, ismereteinek a jog ismeretén kívül más tudományterületen, így a pszichológiai területén is sokrétűnek és alaposnak kell lennie. A bíró a pszichológia tudomány eredményeinek felhasználásával, azok ismerete segítségével megfelelően vizsgálhatja meg, helyesen értelmezheti a tanúk a vallomását.

A bírói tényállás megállapítása és a belső bírói meggyőződés kialakulása a pszichológia fogalomrendszerében is leírható, annak módszereivel elemezhető és értelmezhető döntési folyamat.

A bírónak a tanú őszinte és teljes tudomását tükröző vallomástételét elősegítő kihallgatási technikái különbözőek lehetnek, azok igazodniuk kell a tanúhoz. Ehhez azonban pszichológiai ismeretekre is szüksége van a bírának. Mint minden tudomány, így a pszichológiai is folyamatosan fejlődik, így ez egy folyamatos önképzést igényel. Bár a kutatásom alapján összességben elmondható, hogy a bírák megfelelően jártak el az egyes tanúk meghallgatása, majd vallomásuk értékelése kapcsán, azonban ez inkább ösztönös, mint tudatos volt. Megfelelő képzés, továbbképzés esetén a pszichológia felhasználásával a tanúk kihallgatása és vallomásaik értékelése hatékonyabb és pontosabb lenne.

A kutatásomban arra is kerestem választ, hogy igaz-e az az állítás, hogy mire az ügy tárgyalásra kerül, minden eldől, ezt bizonyítja a váderedményességi mutató.

A tanulmányomban részletesen kifejtettem, hogy a bíróság a közvetlenség elve alapján jár el, így az állítás nem mondható igaznak. A váderedményességi mutató sokkal inkább a megfelelően előterjesztett vádiratnak köszönhető. Ugyanakkor tanulmányom rámutat arra, hogy bizony egy tényállás felállítása során összetett feladat hárul a bíróra, a dolgozatban bemutatott tanúvallomások felvétele (kihallgatások) és értékelése során azokat félre lehet értelmezni, pontatlanul lehet értékelni. Az igazságszolgáltatást végző bíróságnak ezeket ki kell küszöbölnie, melyre megoldás lehet a bírák pszichológiai ismeretének bővítése.

Kutatásomban arra is választ kerestem, hogy vajon mai büntető bírói gondolkodás pusztán a logikus gondolkodást követi, vagy egyéb tudományok, mint pld. a pszichológia beépültek-e a bírók ismeretkörébe? A feltételezésem bebizonyosult, a bírák elsősorban a logika alapján járnak el, a pszichológiai ismeretek fellelhetőek, de nem tudatosak.

A tanúhoz intézendő kérdéseknél ügyelnek, hogy a jogszabály által tiltott kérdések sem a bíróság részéről ne hangozzanak el és az esetek többségében tiltják is ilyen típusú kérdések feltételét. Azonban abszolút nem érzékelhető, hogy a bírák tisztában lennének azzal, hogy milyen kérdezéstechnikák vannak, így nem alkalmazzák azt és a korábban a nyomozati szakban felvett tanúvallomásokat sem veszik ilyen szempontból górcső alá.

Sokszor a tanúk a bíróságon azzal kezdik a vallomásaikat, hogy már nem emlékeznek semmire és kéri a korábbi vallomásaik felolvasását, ezért feltételeztem kutatásom elején, hogy a bírósági eljárásban a bírók általi tanú meghallgatás alkalmával az esetek jelentős részében elfogadják a bírák a tanúk azon nyilatkozatát, mely szerint már nem emlékszenek a történetre és így a nyomozati szakban tett vallomásokat aggály nélkül elfogadják. E tekintetben jó és rossz példákkal is találkoztam, mondhatni bírója válogatja. Természetesen előfordulhatnak olyan esetek, amikor szükséges a tanú nyomozati vallomásának ismertetése, de a közvetlenség elvére is tekintettel sokkal inkább arra kellene törekedni, hogy a tanú az észlelését a bíróságon előadja, és ha szükséges, akár innovatív kérdezéstechnikákkal is az emlékeket előhívni, és ez alapján kialakítani a bírói meggyőződést és felállítani a tényállást.

7. Záró gondolatok

A személyi bizonyítékok - ahogy arról már szó volt - eleve magukban hordozzák az emberi felfogó-, értelmező- és kifejezőképesség hiányosságaiból eredő hibák lehetőségét. Ugyanakkor még mindezek hiányát feltételezve is jóval nagyobb hibalehetőség fakad abból, hogy egy tény, esemény személyes észlelői túlnyomórészt a személyükben is érintettek vagy a személyükben érintettekhez kötődnek. Így a valóság visszaadására vonatkozó hajlandóságukat fokozottan befolyásolhatják más hatások, érdekek, megfontolások. A tanú akár jóhiszeműen is tévedhet, és emlékezete az időmúlással halványul. Ugyanakkor a törvényi kötelezés és a büntetőjogi jogkövetkezményekkel való fenyegetettség ellenére lehet a tanúvallomás szándékosan hamis, mint ahogy keletkezik - szándékosan vagy hanyagságból - téves szakvélemény is. A valóság tehát szükségképpen annak torzítására, módosítására és elfedésére is képes hordozókon - bizonyítási eszközökön - keresztül jut el a bíróhoz. Utólag soha nem rekonstruálható a tényállás bizonyossággal, nincs az a pont, amikor azt mondhatjuk: a megállapított tényállás már olyan bizonyossággal esik egybe a megtörtént valósággal, hogy fogalmilag nem is létezhet olyan további, de mindeddig nem ismert tény, adat, körülmény, illetve ezekre vonatkozó bizonyíték, aminek ismeretében nem lehetne „új”, a korábbtól eltérő valóságot megismerni. Ugyanakkor törekednie kell arra bíróságnak, hogy ténymegállapítása mindinkább valóság-hű legyen. Ehhez szükséges, hogy a bizonyítékokat, így a tanúvallomásokat is helyesen mérlegelje a bíró, melynek előfeltétele, hogy a kihallgatása során is minden releváns tény és adatot feltárjon. Mindehhez szüksége van pszichológiai ismeretekre is, melyekre igyekeztem dolgozatomban dr. Kovács István interjúalanyom segítségével rávilágítani.

Irodalomjegyzék

- Cséka Ervin: A büntető tárgyalás vezetéséről. In: Tóth K. (szerk.): Emlékkönyv Dr. Tokaji Géza egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára. JATE PRESS, Szeged, 1996.
- Elek Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban (Ph D. értekezés) Miskolc, 2007.
- Elek Balázs: Pszichológiai ismeretek a vallomások értékelésében a büntetőeljárásban. In: Bírák Lapja, 2006. 1. sz.
- Erdei Árpád: Felújítás, vagy megújítás. A büntetőeljárás jog választási lehetőségei. In: Magyar Jog, 1993. 8. sz.
- Kantorowicz H.: Küzdelem a jogtudományért (1906) In.: Varga Cs. (szerk.): Jog és Filozófia. 1981
- Kertész Imre: A kihallgatási taktika lélektani alapjai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1965
- Kovács István: Határozatszerkesztés a büntetőeljárásban (elvi és módszertani kérdések) Budapest, 2006.
- Nagykomentár a büntetőeljárás törvényéhez. Főszerk: Polt Péter (Wolters Kluwer - Jogtár)
- Nagy László: Tanúbizonyítás a büntetőperben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966.
- Tóth Tihamér: A sértett hatékonyabb védelméről. In: Rendészeti Szemle, 3/1991. sz.
- Tremmel Flórián: A tanúvédelem hazai körképe. In: Jura, 1/2008. sz.